IVSTI LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ,
Apud Chriſtophorum Plantinum.
cIↃ. IↃ. LXXXIV.

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI

IVSTVS LIPSIVS

dedico conſecróque.

LIBROS iſtos quos de Conſtantiâ in mediis patriæ meæ turbis cŏſtanter ſcripſi & perſcripſi: eos vobis dare dedicare mihi viſum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor veſter me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm ſum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per ſe haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximumq́ue in omni meo litterario cenſu. Denique

nouitas etiam forſan aliqua illud commendauerit: quoniam, niſi fallor, intercluſam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ ſola poſſit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

AD LE-

AD LECTOREM,
DE CONSILIO MEO
SCRIPTIONIS ET FINE.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

NIHIL *me fugit, Lector, in nouo hoc ſcribēdi genere noua mihi iudicia parata & cenſuras. ſiue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ profeſſio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris cenſebant operatum: ſiue aliorum, quibus vileſcet & pro leui erit, quidquid in hoc ſtudio aut ſtadio ſudabitur poſt antiquos. Quibus vtriſq. vt breuiter reſpondeam, meâ intereſt, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuerſiſsimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena ſtudia actionéſque vltrò inquirendum ſibi cenſeant. Illâ, quod inquirant tamen parum cautè aut diligenter. Vt enim ipſe iis me indicem; numquam ita colles illi fontéſque Muſarum totum me ceperunt, vt non oculos identidem mentémq. reflexerim ad ſeueriorem iſtam Diuam. Philoſophiam dico. cuius ſtudia iam-*

tum à puero ita mihi placuêre, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer & freno atq. inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis: excuſſos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & ſcripta etiam Commentarióſq. ereptos, quos laborioſè confeceram ex omni interpretum fæce. Nec mutaui ſanè poſteà. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto rigore & linea, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquàm vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & inſtrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos cenſeant,

ſcant, qui id agunt. Itaque vitam eorum ſiue iudicia ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperias, quod ad illam attinet, ſpurcius; ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum quo nil ſalubrius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Philoſophia, qua abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationē omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, melius & vberius iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abnego, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibúſue carptim poſt Senecam & diuinum illum Epictetum ſcribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi aut quiſquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæſiui. quis antè me? Rem, inuentionem, ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur: & de verbis ipſis (fas dicere) non ea nobis inopia, vt cuiquam ſupplicemus. Denique hoc ſciant. alia pluria aliis mihi ſcripta; hunc librum præ-

cipuè

cipuè mihi: illa famæ; at hæc ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam, id hîc vera voce proclamo. Satis mihi pauci lectores, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. *Id tantùm peto, vt quicumq. hæc tangent, cognoſcendi animum adferant & ſimul ignoſcendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim, præſertim cum locos illos altiores conatus ſcandere de Prouidentia, Iuſtitia, Fato: condonent. quia nuſquam certè malitia aut pertinacia eſt, ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum ſit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum ſtudium ſeriò deprecor ab ea & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi ſit!*

IANI DOVZAE

NORDOVICIS AD IVSTVM LIPSIVM SVVM MELOS EX IAMBIS MERIS, POTIOREM LIPSIANI argumenti partem; ſummamq́. totius operis carptim & quaſi ſaltuatim complectens.

CVI nouum iſtud imputabimus Melos?
Cui hoc Poëma muſteum?
Tibíne LIPSI? *Ita hercle verò ſeriò:*
Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniúmque MENTEM *habere queîs*
BONAM,
*Et eſſe** CORCVLIS *datum eſt.*
Siniſtra ritè queîs mamilla ſubſilit,
DEI *ferens* IMAGINEM.
Cape iſtud ergò Iambicum Melos tibi,
Cape hoc Poëma muſteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
Satúmque & editum ſimul:
Silentij eſſe quando longius reum
Pudet pigétque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter ſinat,
Vt his amoris ignibus
Ità anteuortat vlla ſegnitas mihi,
Fidem ore LIPSIO *vt datam*

*Hoc cognomento honeſtatos Romæ, qui cæteros mortales ſapientia præſtarent, teſtis Plinius lib. VII. cap. XXXI.

Reapſe fruſtrer. abſit à Fide mea
Modi iſtiuſce vanitas.
Abeſto, verba tertiata cuî placent,
Referta falſimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA *nos docet;*
Pares cui haud Leporibus
Scientiiſque; ſed Fide eſſe mutuâ
Fauentiaque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
BONÆQVE MENTIS *Abdita*
Nouè reperta noſcitare, te Duce:
Tuíque cote roboris
Cor aſperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO.
O expetenda DOGMATA.
Ut hîc ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aſſidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illiúſque quem facis
Loquentem! et hinc in HORTVLVM *ſequi! ordines*
Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus.
Hiante obire lumine.

NOVO-

NOVOQVE *rariora ab* ORBE *Semina*
Sagace nare perſequi!
Odor beate, quicquid eſt Aromatum
Lepore prouocans tuo.
Licétne in hiſce floſculis & herbulis,
Remiſsionis indigo,
(Vti exſoluta mens aberret à malis
Parumper) acquieſcere?
Licet: neque iſtud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manúſque vtraſque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido ſerta texere eſt tibi,
Corollulámque pactilem?
Rei huius optio ecce plena ſit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an roſas, amaracúmne mauelis.
Age ecce, quantus hîc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas ſuas
Locata, teſſeræ in modum?
Herîne cultum, an elegantiam prius
Loci ipſe mirer, ambigo.
Stupere certè vtrunque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,
Cui ſcatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,

Et ægra corda ſoſpitare ius fuit,
  Medentibúſque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
  Noua arte Lipſius tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
  Paranda; & vnde Inertia
Sit iſta, & ægra Senſuum imbecillitas,
  Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, ſeu Mali Caput;
  OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, aq; SPIRITV
  Originem trahens ſuam.
Quid? ipſe non HOMVLLO an inſitus DEVS
  Per iſtam IMAGINEM ſui?
CVPIDINVM, hancce quiſquis audit, omnium
  Neceſſe VICTOR audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta
  Imaginoſa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
  Grauique fixa perpetim
Luto: cui vſque POENITENTIA it comes;
  Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,
  Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
  Quouſque GAVDIVM, DOLOR,

METVS,

METVS, CVPIDO *pectus impetent tibi?*
Iaces? & erigi cupis,
Supráque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſsies:
Auéſque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quieſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,
Vbi Actuoſus ipſo in otio cluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM *huncce* LANGII, *anne* LIPSII,
Gradum capeſſe, ſi ſapis.
Opúſne vallo & Arce, vel Cetra tibi,
Cauere queîs SPEI *ac* METVS,
Cupidinúmque ſuſtinere vim queas?
Statu in gradúque fac tuo
Morêre, MENSQVE *vortat ad* DEVM *tua,*
Originem inquio ſui.
Quouſque CARNIS IMBECILLITAS *tibi*
Moleſta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM *tibi:*
Eum ſequaris. At bono cui? inquies.
Mane: in tumultu vt otium

Agas; & vnus, inter arma Publica,
Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hîc querare? FATA *te trahunt,*
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
HERO *rebellis, ac tibi?*
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. *Hæc mori vides*
Repente, at illa oririer.
NECESSITATI *vt obſequare, te monent*
Tot VRBIVM *Cadauera,*
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare ſueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENÆ? *vbi inclyta* VRBS *Agenoris*
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου
ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΨΙΟΥ,
περὶ εὐσταθείας ἤτοι καρτερίας
βιβλίον.

Λιψιάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ὄμματι πήξας
οὐκ ἄγαμαι λογίους, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ' ὀπλούων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης:
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τεῦχος ὀδόντων
Λήξει ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνοις φιλέω Κουιάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν
Καὶ φιλοσκαλιγερός, καὶ φιλολιψιάδης.
Ἀλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
Λίψιε, οὐκ ἀστήρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἔῃς.

B. Vulcanij.

HÆC

HÆC QVOQVE VIDE
LECTOR.

Et quæ errata à me, ſiue ab operis (& vereor vt à me inprimis) humaniter condona, & ad hæc exempla emenda.

Pag.48. lin.1. Adnota ad oram, ſi lubet, quod Varro ait, *Stellam Veneris quam Plautus Veſperuginem Homerus Heſperon appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Apud Auguſtin. De ciuit. X X I. capite V I I I.

Pag. 50. lin. 17. *Hic à quinque & quingentis annorum millibus.* Properè & peruerſè ſcripſi. corrige: *à quinq. annorum millibus & quingentis.*

Pag. 59. lin. 20. *ἀόλευτον δικίαν.* corrige: *ἀκίνητον ἑστίαν.* itemque antè, *πολὺ τῶνον.*

Pag. 72. lin. 1. *Sedebo, inquit,* lege, *inquis.*

Pag. 87. lin. 7. *relicta penelopæ.* corrige, *penelope.*

Pag. 125. lin. 25. *non peccauit.* Scribe, *peccarit.*

Pag. 134. lin. 20. *mero cythiſo.* peccatum aberratione meæ mentis. emenda. *mero lentiſco.*

I. LIPSI

I. LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANTE annos aliquot cum Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patrię meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad Eburonum vrbem. quæ nec longè à via; & in qua amici quos ſalutare more ſuadebar & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimúſque Belgarum. Qui cum me hoſpitio excepiſſet; non omni ſolùm comitate & beniuolentia id temperauit, ſed eo genere ſermonum qui vtiles imò ſalutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret deterſa vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam oſten-

oſtenderet, qua ſine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrina ſapientum templa ſerena.

Nam cùm poſt meridiem feruido ſole (præceps enim iam menſis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæſiuit, vt fit, blandius de itinere meo & eius cauſſis. Cui cum ego de turbis Belgarum, de inſolentia Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixiſſem: addidi poſtremò, prætexi à me aliam, ſed hanc intimam eſſe diſceſſus mei cauſſam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutius ferendis iis malis ſit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æſtu: &, vt in vndoſo mari, non vno vento agitamur turbarum ſeditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & ſtrepitus armorum. Horti & rura? miles & ſicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relicta hac infeſta & infauſta Belgica (ignoſcat mihi Genius patriæ) γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere — *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipſi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vita. Quod enim malorum iſtorum

rum

rum effugium, niſi in fuga? Nam vt videam iſta cottidie & feram, non poſſum Langi: nec chalybs aliquis mihi circà pectus. Suſpirauit ad hunc ſermonem Langius, &, Infirme adoleſcens, inquit, quæ hæc mollities eſt? aut quæ tua mens ſalutem quærentis in fuga? Turbat & æſtuat patria tua, fateor: ſed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Ariſtophanæum poſſis augurari.

--* τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

id eſt, ſupera infera reddet Iuppiter altitonans.

Itaque non patria fugienda, Lipſi: ſed Adfectus ſunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis ſit & pax inter media arma. Ego ſatis iuueniliter, Imò deſerenda illa Langi, inquam: Certè enim audita mala leuius ad animum accident, quàm viſa: & ſimul ponemur ipſi extrà tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

*Ἐκ βελέων· μήπέ τις ἐφ' ἑλκεῖ ἕλκος ἄρηται?

Extrà tela, nequis vulneri vulnus addat.

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi forte in leui quodam & primo adfectuum motu.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapiētiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipſi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ ſunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illuſtret. Patriam ecce deſertum is: ſed dic ſeriò, illam cum fugies te quoque effugies? Vide ne contrà ſit: & tecum atque in pectore iſto circumferas fontem fomitemq́ue tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant ſe inquietè & verſant, & lectum ſubinde mutant vana ſpe leuamenti: in eâdem cauſſa nos, qui terram è terra fruſtrà mutamus, ægri ſcilicet mentis. Aperire enim hoc eſt morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter * Romanus ſapiens: *Proprium eſt ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & litora perrerrantur, & modò mari ſe modò terra experitur præſen-*

* Ratione, non Laqueo.

* Seneca.

præſentibus ſemper infeſta leuitas. Itaque fugitis ſemper turbas, non vitatis. Vt ceruа illa apud Virgilium,

Quàm procul incautã nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis:
—illa fuga ſiluas ſaltúſque peragrat
Dictæos.

fruſtrà: quia vt idem poëta addit *—hæret lateri letalis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus ſibi aut brachium fregit, non currum aut equum poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu? Animus enim certè eſt qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaq́. pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſponte ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi forte regio aliqua eſt, quæ metus temperet, quæ ſpes refrænet, quæ malam hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorum. aut ſi eſt: oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis habet eam

vini: & recreat attollitq́ue iacentem animum cottidiana illa conſpecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipſi erras. Nam vt quod res eſt ſeriò dicam, peregrinationem non vſqueeò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. ſed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauſeas tollat: non tollat morbos, qui altius penetrarunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum, ſomnus, commotiunculas illas primas non rarò ſanarunt iræ, doloris, amoris: at nunquàm ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc eſt: & peregrinatio fortaſſe leues quoſdam languores ſanabit, non ſanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in ſumma, vt ſic dicam, animorum cute: ideoq́ue non mirum ſi quamuis leui ſpongia abſtergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus ſedes imò regnum in ipſa animi mente. Cùm diu multumq́ue erraueris, cum terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nulla terra. Sequentur te: & poſt peditem equitemq́ue ſedebit, vt cum poëta loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita pe-
regri-

regrinatio ſibi non profuiſſet? ſcitè reſpondit, Non enim te deſeruiſti: ſimile hîc dixerim. & quocumque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientia & Conſtantia petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiã à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extrà doloris tui ſenſum? Auocant fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longum, nec in bonum. Vt pictura quamuis egregia oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorumque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem paulliſper video in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo exter-

externæ hæ omnes voluptates, & ſpecie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minus valida non extrahunt humorem noxium, ſed mouent: ſic vana hæc delectatio irritat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à ſe aberrat animus: ſed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipſa opida conſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paulliſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, ſed venena: vera illa potius admitte & ſeuera. Solem ſolumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipaſti, ſubtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc deſperatio eſt, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi ſis, ſed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemque Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ ſuſpenſa

aure bibant audientes: ſed quanto melius, ſi idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiras? ſi valla & arces exſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit: nihil

——euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medióſq. fugam tenuiſſe per hoſtes:

hoſtem reperies apud te, & in iſto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert ad quàm pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circùm te, imò in te ſunt. Pugnat enim pugnabitque ſecum ſemper diſcors hic animus, appetendo, fugiendo, ſperando, deſperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt ſe periculo intectos & auerſos: ſic errones & tirones iſti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, ſed tantùm fuga. At tu, adoleſcens, ſi me audies, ſtabis: & gradum firmabis contrà hunc doloris hoſtem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euaſit, nemo fugiendo.

CAPVT IIII.

Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantia differat & abeat: & à Patientia, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langij erectior aliqua parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam ſtare conor & adſurgere, ſed, vt ij ferè qui in ſomnis laborant, vano niſu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, identidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, ſi potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla ſolicitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Conſtantiam te vocaui, Lipſi, & in ea ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoſcenda eſt. CONSTANTIAM hîc appello, rectum & immotum animi robur non elati externis aut fortuitis, non depreſſi. Robur dixi; & intellego firmitudinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudicio & recta Ratione. Excluſam enim ante omnia volo Perui-

Peruicaciam (ſiue ea * melius Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit ſua ſponte. Talis enim iſtorum ventoſa hæc durities eſt: cui origo à Superbia, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi eſt. quam definio RERVM quęcumq. homini aliunde accidunt aut incidunt voluntariam & ſine querela perpeſſionem. Quæ recta ratione ſuſcepta; vna illa radix eſt, qua altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpe & torporem quendam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate ſui. Virtus autem media via ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis defîat aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud quàm DE REBVS humanis diuiniſque (quatenus tamen eæ ad nos ſpectant)

* Nam Attius apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alij aliter.

verum iudicium ac ſenſus. Opinio huic contraria, DE IISDEM futile iudicium ac fallax.

CAPVT V.

Ratio & opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis ſentio & Rationis) non robur ſolùm aut infirmitas animi oritur, ſed omnes in hac vita laudes aut culpæ: pro bono vtilíque facturus mihi videor, ſi de vtriuſque origine & natura vberius paullò dicam. Vt enim lana priuſquam vltimum illum & optimum colorem combibat, ſuccis quibuſdam aliis præparanda & imbuenda eſt: ſic prædictionibus iſtis tuus Lipſi animus, priuſquàm eum hac Conſtantiæ purpura ſeriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. Illa nobilior, quæ ſpiritum ignemque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta iſta inter ſe, ſed concordia quadam diſcordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cum de imperio agitur aut ſeruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere ſe ſuprà

ſuprà ignem ſuum conatur, & cænum hoc ſuprà cælum. Hinc in homine diſſidia, turbæ, & velut adſidua quædam velitantium inter ſe partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro anima, & in anima: hæc pro corpore, & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo eſt: & rectè eam Seneca celebrauit, *Partem in homine diuini ſpiritus merſam*. Eſt enim hæc eximia illa intellegendi iudicandique vis: quæ, vt anima perfectio hominis, ſic ipſa animæ eſt. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta Ratio eſt: ſed quod in ea vniforme, ſimplex, immixtum, ſecretum ab omni fæce & lentore: quodque, vt verbo dicam, ſidereum in ea & cæleſte. Nam ipſa anima quanquam labe corporis & contage ſenſuum grauiter corrupta & infecta ſit: tamen veſtigia quædam ortus ſui altè retinet, & clarè in ea ſcintillantes reliquiæ primi illius puriq. ignis. Hinc iſti etiam in malis proiectiſq. hominibus conſcientiæ ſtimuli, hinc flagella interna & morſus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi ſcilicet ſanior illa ſanctiorque pars poteſt, non poteſt opprimi: & tegi vrens illa flamma, non

exſtingui. Emicant enim ſemper ſubſiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illuſtrant, in his ſordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Conſtantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium & flores quidam ingenio ſuo ſemper ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa & originem ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij fons & ſcaturigo. Cui parêre, imperare eſt: & ſubiici, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt.* At ſequens illa & non ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoque nil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamen vitam motumque ab anima ſumit: & viciſſim animæ imagines rerum ſubiicit per ſenſuum feneſtras. Ita velut communio quædam & ſocietas coïta inter animam & corpus: ſed communio,

munio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantia imprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibusque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metitur falſo modo: ſic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, ſi conſideras, malorum mater: hæc auctor in nobis cõfuſæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac eſt: quòd adfectus diſtrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab iſta. Itaq. vt ij qui Tyrannidem ſublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntq; arcem: ſic nobis ſi ſeriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum caſtellum hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis ſemper: ſuſpenſi, queruli, turbidi, non deo non hominibus ſa-

bus ſatis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: ſic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tanquam ſaburra non ſtabiliuit Rationis.

CAPVT VI.

Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipſi, leuitas eſt, vt vides: propriumque eius, mutare ſemper & pænitere. at Rationis, Conſtantia: ad quam induendam animo, ſeriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc eſt ſola illa Helena, quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod ſi ſemel demiſiſti & imbibiſti; altus contrà omnem caſum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidiſtin' in ſcitis & ſcutis quorundam hodie regum ſublime & inuidendum illud, *Nec ſpe nec metu?* in te conueniet: qui verè rex, verè liber, ſoli deo ſubiiciêre, immunis à iugo adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidã per media maria tranſire dicun-

dicuntur, & ſeruare ſuam vndam: ſic tu per tumultus circumfuſos, vt ſalſedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Conſtantia te attollet. Vacillabis? ſuſtinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? ſolabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi ſecuritas, vbi pax habitat: in quo perfugium aſylumque à turbis & à curis. Quem ſi bona fide ſemel tenueris: non turbet ſolùm patria tua ſed ruat, ſtabis ipſe inconcuſſus. Nimbi circùm te cadant & fulmina & tempeſtas: clamabis vera magnaque voce,

—mediis tranquillus in vndis.

CAPVT VII.

Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.

HÆC cùm dixiſſet Langius voce & vultu acrior quàm ſolebat, me quoque ſcintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè ſic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, ſiue tu ferrum

cogitas ſiue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi ſtipulæ exurendæ inanium opinionum ſunt, & alibi ſtirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúſne etiam? an potior commodiorque nunc ſeſſio? Seſſio, inquam ego. æſtuare enim iam incipio non ab vna cauſſa. Cumque ſellas Langius ferri & poni in eodem atrio iuſſiſſet, & iuxtim eum aſſediſſem: ille paullùm ad me obuerſus, iterum ſic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipſi, quibus commodè & tutò inædificaretur futurus ſermo: nunc, ſi placet, accedam propius & cauſſas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo ſunt, quæ arcem hanc in nobis Conſtantiæ oppugnant, Falſa bona, Falſa mala. Vtraque ſic appello, QVÆ non in nobis ſed circà nos, quæque interiorem hunc hominem, id eſt animum propriè non iuuant aut lædunt. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione eſſe, & communi quodam vulgi ſenſu. In priori claſſe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in poſteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut exter-

externum. Ab duplici iſto ſtirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo Bonum aliquod opinabile reſpiciunt, exq́ue eo nati: poſteriores, malum. Lædunt omnes turbántque animum, & niſi prouides, deiiciunt de ſuo ſtatu: ſed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tanquam in æquabili quadam trutina ſit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus) ad falſa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM ſenſus vno eodémque tempore ad plures pertinet. Priuata, QVORVM ad ſingulos. Inter illa cenſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune ſpectant. In iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum in vno ſingulóque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ qui exſilium exitiúmq. multorum: quàm

qui vnius ſuum. Adde quod ex vtriſque alij atque alij morbi. ſed niſi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij plerique noſtrûm: ſiue quia impetu & turba ingruunt, ac conferta velut acie obruunt reſiſtentem: ſiue magis, quod ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innaſci animis non agnoſcimus ſæpè, non ſentimus. Ecce priuato dolori quiſquis ſuccubuit, fateatur vitium & imbecillitatẽ neceſſum eſt, etiam ſi non emendet (quæ enim defenſio?) at qui huic, adeò de labe aut lapſu ſæpe non fatetur, vt ſit qui iactet etiam & cenſeat pro laude. Pietas enim & Miſeratio dicitur: & quantulum abeſt, vt inter virtutes imò numina conſecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores paſſim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorſus exculco ego, ſed temperandum eum moderandúmque eſſe cenſeo & ſciſco. Reuera enim vitium eſt, intemperies eſt, & animi à gradu deiectio ac lapſus. Sed & grauis morbus parte alia. quia non vnus in eo dolor, ſed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, cauſſa Hominum, cauſſa Patriæ. Vt id quod ſubtilius dici & diuidi à me videtur, capias ſub exemplo. ecce Belgica tua nunc

premi-

premitur non vna clade, & circumplexa eam vndique ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriam ipſam. In te, damna: in ciuibus, varium caſum & occaſum: in patria, conuerſionem euerſionémque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum*! alibi, *--tot ciues mei*

Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſtis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria*! Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valdè ſiccum & ſapientem eum eſſe oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. ſed antè omnia tres adfectus coërciti. éxque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio. qua homines Mala propria, vt Publica lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Conſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam prius, deinde aperto Marte & velut collatis ſignis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedatu (vt cum antiquis loquar) proterendi ſunt, Conſtantiæ noſtræ valdè aduerſi: Simulatio, Pietas, Miſeratio. Atque ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi eſſe, imò morti. Satin' ſeriò hoc adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò ſerio tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego ſeriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario veſtro imponunt medicis, & dolorem publicum ſimulant qui reuera eſt priuatus. Quæro igitur, ſatiſne acceptum habeas, curam iſtam

Quæ te nunc coquit & verſat ſub pectore fixa,
patriæ ipſius cauſſa ſuſceptam eſſe, an tua? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius cauſſa mihi hic luctus Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adoleſcens vide etiam atq. etiam, inquit. Nam in te ſi eximia hæc & ſincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines ſæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt ſic dixerim, magis in fron-

in frontem incurrens. ſed ſi propius examinas, reperies plerumque diſcidium aliquod linguæ & cordis. Ambitioſa illa verba ſunt, *Mouet me clades patriæ,* non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo hiſtrione nobili traditum eſt, cum Athenis fabulam actitaret in qua dolor repræſentandus, eum filij ſui defuncti oſſa & vrnam clàm intuliſſe, & theatrum totum vero gemitu luctuque compleſſe: idem hîc dixerim de pleriſque veſtrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati perſona patriæ, priuata veſtra damna veris & ſpirantibus lacrimis lugetis. Mundus vniuerſus exercet hiſtrioniam, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fuſus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem ſanè veſtrum video: quæro & cunctor de cauſſa. Quian', publica malè habent? hiſtrio pone perſonam, imò quia tua. Vidimus agreſtes ſæpe trepidare & concurrere & vota facere, cum calamitas ſubita ingruit aut tempeſtas: ſed tu, cum deſæuiit, eoſdem ſeuoca & examina, reperies vnumquemque timuiſſe dumtaxat ſegeti & agellulo ſuo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pæne dicam & cæci concurrent ad reſtinguendum. quid cenſes? vtrum

amore patriæ? imò pete ab ipſis: quia damnum illud ad ſingulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc eſt: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, ſed quia inter plures eos ipſi.

Capvt ix.

Simulatio ea clarius retecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cum ipſi extrà ea.

Itaqve coràm te iudice hæc cauſſa agatur, & in tuo tribunali: ſed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia peſtis & pernicies coniuncta bello. Peſtis illa ad quos? nunc ad alios quidem, ſed pertingere etiam ad te poteſt. En caput tui doloris (ſi verùm fateri ſine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cum fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo ſtabant, tremuerunt: ſic in magnis iſtis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem ſi tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum ſi apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare: extrà diſcrimen enim tu ſis: ſi apud Belgas, plores, clames, frontem percutias & fe-

& femur. Atqui mala publica propter ipſa ſi luges, quid intereſt? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte. an non & illi homines eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pila? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem ſe ferret? Mundanum, reſpondit. Magnus enim erectusque animus non includit ſe iſtis ab Opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totum hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo. atque illi ſtabant quaſi ferro aut vera compede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo aſtringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamq. ſaluam, teipſum in monte aliquo conſtituat velatum Homerica nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non auſim dicére, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & ocu-

los ſuos auidè paſcet in cōfuſa illa morientium ſtrage. Quid abnuis, aut miraris? Ita inſita neſcio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam guſtu ſuauiter acerba ſunt: ſic alienæ curæ, ſecuris nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo litore, qui naufragium ſpectet. adficietur ſanè, ſed non iniucundo quodam animi morſu. quia aliena pericula videt, ſine ſuo. at repone eundem in iactata illa naui: dolebit ſcilicet alium dolorem. idem cum omnia fecimus diximus, hîc eſt: & noſtra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis moriſque cauſſa. Quamobrem aulæum hoc ſcænicum tandem remoue Lipſi, & ſiparium complica: & miſſa omni ſimulatione, oſtende te nobis vero doloris tui vultu.

Capvt x.

Querela mea de increpatione Langij tam libera. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amórque, qui in patriam.

ACris mihi viſa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ iſta ſermonum libertas, imò acerbitas eſt? inquam. ſic vellicas, ſic pun-

ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

—* μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philóſophum enim audis Lipſi, non tibicinem. cui docere propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exſultes. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus: quò ſanitatis cauſſa concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & acri quodam ſermonum velut ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi ſi fas dicere, inquam, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, ſed per callidas argutias ſupplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipſam. Egóne? falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) reſpectum in eo aliquem mei eſſe, at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam imprîmis,

* —ægro ne ægritudinem Addas. ſatis ſuperq. cladibus premor.

* Officina medici, ô viri, philoſophi ſchola eſt. Eſt autem Muſonij Rufi apud Arrianum.

lugeo: lugebóque, etiamſi nullum mihi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium ſenſu, ſanctiſſima & antiquiſſima parens. At enim orbem vniuerſum patriam mihi das. Quis renuit? ſed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi eſſe mãgis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo propius obſtringor. Niſi cenſes vim nullam eſſe laciendi & attrahendi in natali illo ſolo. quod primùm corpore iſto preſſimus, pedibus inſtitimus: cuius aërem hauſimus: in quo infantia noſtra vagiit, pueritia luſit, iuuentus exercita & educata eſt. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longa ſerie cognati, amici, ſodales: & tot gaudij illecebræ, quas fruſtrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, ſed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia ſua amant & agnoſcunt; aues, nidos. Piſces ipſi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certa eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti ſiue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quiſquis vir eſt, nihil ambigat mori pro ea, & in ea. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam ſapientiam

tiam nec ſequor adhuc nec adſequor: Euripidem magis, verè adfirmantem.

—— * ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδος ἐρᾷν ἅπαντας.

* imperat Neceſſitas Amare patriam cunctos.

CAPVT XI.

Refutatus ſecundus Adfectus nimÿ amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Jtem vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

AD hunc ſermonem renidens Langius, Adoleſcens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine ſuo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert ſe hic Adfectus & procurrit ante ſigna: quem iam antè aggredi mihi decretum, & ſternere leui haſta. Detraho autem illi ante omnia velut ſpolium pulcherrimæ veſtis, qua malè ſe exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutum eſſe ſcio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM debitumque honorem & amorem in deum ac parentes. Qua fronte autem Patria * mediam his ſe inſerit? Quia, inquiunt,

* Nam faciunt tres gradus Pietatis: in deum, patriam, parentes.

quiunt, etiam illa ſanctiſſima & antiquiſſima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, ſed in Naturam ipſam! Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi, tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit? id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpes aliquis ſæpe aut caupo. Fouit? haud paullò mollius olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc ſegetes cottidiè: & inter magna corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua. Deniq. tranſfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus nihil expreſſeris, præter plebeium & inutilem quendam Opinionis ſuccum. Parentes quidem ij ſoli, qui genuerunt, formarunt, geſtarunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine, caro de carne. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuſo, quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, ſic effati paſſim. Fateor. ſed ad famam, non ad verum. quòd ſi ſequeris, ſacrum illud & auguſtum nomen deo remittes, &, ſi placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiam cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo

Caritatis. Sed de nomine tantum eſt: rem potius videamus. quam equidem non totam tollo, ſed tempero, & velut ſcalpello circumcîdo rectæ Rationis. Vt enim vitis, niſi amputes, latiſſimè ſe ſpargit: ſic iſti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens Lipſi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique noſtrum in minorem hanc patriam eſſe: ſed cuius cauſſæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ aut origo. A natura enim eſſe vis: reuera autem eſt à more quodam & inſtituto. Poſtquàm enim homines ex rudi illa & ſoliuaga vita ab agris in opida compulſi ſunt, & domos & mœnia ſtruere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam neceſſariò inter eos exorta & ſocietas variarum rerum. Terram & fines quoſdam communiter habuerunt: templa in promiſcuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipſas res ita amare & curare auaritia noſtra occæpit (nec errauit prorſus) vt ſuas. Verè enim ſingulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis poſſeſſionibus, niſi quod non vnius. At conſortio iſta velut formam, &

faciem

faciem quandam expreſſit noui ſtatus. quam Remp. & eandem propriè Patriam appellamus. In qua cùm intellegerent homines quantum momenti eſſet ad ſalutem ſingulorum: latæ etiam leges de ea iuuanda & propugnanda: aut certè traditus à maioribus mos, qui inſtar legum. Hinc factum, vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipſa priuatæ noſtræ opes ſaluæ, illa ſalua; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eam ſiue amor. quem boni publici cauſſa (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictíſque omnibus maieſtatem patriæ adſtruentes. Ab inſtituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod ſi à natura, vt tu pertendebas: quid ita non pariter in omnes & eâdem menſura diffuſus? cur nobiles diuiteſque patriam magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumque curarum ſuarum videas, publica omiſſa? Quod tamen aliter euenire certum eſt, in omni adfectu qui à violento iuſſu naturæ. Denique quid cauſſæ adferes, quòd tam leuis cauſſa ſæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quoſdam indignatio patria elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relicta

licta regina regionum Italia, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam ſedes tranſtulerunt & fixerunt, quæſtus tantùm cauſſa? Hiſpanorum quot millia quotannis in ſepoſitas & ſub alio ſole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipſi, in circumſcribenda patria ipſa. Adſtringis enim eam ad natale illud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verborum. Petere enim illinc fruſtrà vis inſitas amoris huius cauſſas. Nam ſi genitalis ſolius ſoli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iſſcanum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intrà iſtos anguſtos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, ſiluani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper & pænè extrà omne cladis aut interitus diſcrimen. Sed non illud profectò Patria eſt, non: ſed VNVS aliquis ſtatus, vt dixi, & communis

velut nauis, ſub vno rege aut ſub vna lege. Quam ſi iure amari à ciuibus vis: fatebor. defendi: agnoſcam. mortem pro ea ſuſcipi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decorum eſt pro patria mori, magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum adſpicis, vanas falſaſque eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquam hîc poſſe tribui, nullam animo. qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagora ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ patria eſt? Mihi verò illa patria. & digitum mentemque in æthera intendamus.

CAPVT

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſſa, à Miſericordia. quomodo, & quatenus ea vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo diſpuliſſe hoc ſermone viſus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi ſenex quà monendo, quà docendo. & iam adfectum illum qui ergà ſolum aut ſtatum eſt videor temperare poſſe: nondum illum, qui in homines ipſos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, varia & miſera ſorte? Langius excipiens, At iſtic Lipſi, inquit, non dolor propriè, ſed Miſeratio eſt: quæ ipſa tamen ſpernenda à ſapiente & conſtante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ eſſe non poſſunt, ſi deiicit contrahitque eum non ſuus ſolùm luctus, ſed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ iſtæ Stoïcorum ſpinæ ſunt? inquam. Miſerari me vetas? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui vera religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò

veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè non feret quiſquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeria eſt, quiſquis miſeratur. Vt imbecilli maliq. oculi nota eſt, lippire ad conſpectum lippientis: ſic animi, dolere viſo dolente. Definitur ea rectè, VITIVM puſilli minutique animi, ad ſpeciem alieni mali collabentis. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari? Imò flecti non diſplicet. ſed ad iuuandum, non ad dolendum. Miſericordiam tibi permitto, non miſerationem. Diſtinguere enim ea nunc placet, & recedere paulliſper à noſtra porticu, docendi cauſſa. Miſericordiam appello, INCLINATIONEM animi, ad alienam inopiam aut luctum ſubleuandum. Hæc virtus illa Lipſi, quam velut per nebulam vides, & pro qua Miſeratio tibi ſurrepit & imponit. At enim humanum eſt adfici, & miſerari. Eſto. ſed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi eſſe cenſes? vt'ne ingemiſcas? vt ſuſpires? vt verba fracta & tertiata cum lugente miſceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Euclіones poſſum; è quorum oculis mille lacrimas citius expreſſeris,

preſſeris, quàm vnum è bulga nummum. At noſter verus ille miſericors, non miſerabitur quidem, ſed tamen eadem omnia aut maiora faciet miſeranti. Adſpiciet aliena mala humanis oculis, ſed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, ſed non lugubri aut deiecto. ſolabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benignius, quàm dicet: & manum potius egeno aut lapſo porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumſpectè præſtabit. ne, vt in mala contagione, alienus morbus in illum tranſeat: néue, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipſe feriatur. Quid hîc rigidum, ſodes, aut durum? & talis omnis Sapientia eſt: quæ procul intuentibus ſeuera & tetrica appâret; cùm propius ſucceſſeris, lenis, clemens reperitur, & qua non mitior aut amicior ipſa Amorum dea. Sed ſatis de tribus his Adfectibus. quos ſi in parte tibi deterſi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

CAPVT XIII.

Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum. eáque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram ſeriamque pugnam; & omiſſis leuibus iſtis telis & luſoriis, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & ſub ſignis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: ſecundo, Neceſſaria ea eſſe & à Fato: tertio, Vtilia nobis: poſtremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copiæ ſi locis ſuis aptè pugnant & repugnant: etiámne reſiſtere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, ſigna canant.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipſi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente ſint: tum, meo animo, dolor præſertim, qui de rep. ſumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquàm ſcopum

pum (vt amator, potiri; iratus, vlciſci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) ſoli huic nihil propoſitum reperies præter ipſum. Ne vaga & libera nimis oratio mea ſit, ſed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. ſed quâ fini, cedò? aut quid ſperas in eo aut ſpectas? Vtrúmne vt rem lapſam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ peſtem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud poſſis dicere Doleo; & cetera vanus irritusq. hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is eſt: quam reprendere & infectam reddere ne diis quidem voluerunt eſſe in manu. Et vanus tantùm? imò impius, ſi rem pendes æqua iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res ſuperas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquem Fortunámue dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temerario aut cæco impetu ferri miſcerique res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapientiæ habeat,

ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira tam magna tam multa crearit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoque vires nullæ ſuprà ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemque, vt ita dicam, ictu ſiue nictu, ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus; ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vna cogitatione complectitur & ſenſu? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè

potius,

potius, is qui non multa de rebus diuinis. * Ariſtoteles: ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id eſt: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctúmque ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit, erit, PERVIGIL illa & perpes cura (ſed cura tamen ſecura) qua res omnes inſpicit, adit, cognoſcit: & cognitas immota quadam & ignota nobis ſerie dirigit ac gubernat. Id autem eſt, quod Prouidentiam hîc voco. de qua queri non nemo per imbecillitatem poſſit; nemo quærere, niſi qui obſurduit & obbrutuit contrà Naturæ vocem omnem & ſenſum.

* Libello περὶ κόσμου, quem Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrum.

CAPVT XIIII.

Nihil hîc geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

QVOD ſi benè imbibiſti, ſi gubernatorem illam vim inſerere ſe atque inſinuare, & vt cum poëta loquar,

— —ire per omnes
Terráſque tractúſque maris,

ſeriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà eſſe poſſit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipſa prouida mens, quæ cælum hoc cottidie voluit reuoluit, ſolem ducit reducit, fruges promit recondit: caſus iſtos & viciſſitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm & nobis commoda ſubmitti cælitus putas? imò triſtia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machina geritur, turbatur, miſcetur, (peccatum excipio) cuius non cauſſa & origo à prima illa cauſſa. *Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demiſſa ſupernè eſt (vt per fabulam

*omnium rerum diſpenſatores & adminiſtri in cælo.

bulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot abſorpſit, à Prouidentia eſt. quòd alibi peſtis multa millia hominum demeſſuit, ab iſta. quòd cædes, bellum, tyrannis apud Belgas, ab eâdem iſta. Diuinitus Lipſi, diuinitus immiſſæ omnes iſtæ clades: ideoque benè & ſapienter Euripidi ξυμφοραὶ θεήλατοι dictæ. Fluxus inquam omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illa Luna dependet: ortus regnorum & occaſus, ab illo Sole. Itaque tu nunc cum fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas quis, & in quem indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetuſtas gigantes quoſdam fabulata eſt, qui diuos deturbare aggreſſi de ſua arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij eſtis. Si enim hæc omnia non permiſſa ſolùm à deo, ſed immiſſa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm ſceptrum illi (quod in vobis eſt) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, ſidera, elementa, & omnia hæc ſæcla animantum parent non inuita & obaudiunt ſupremæ illi legi: nobiliſſimum rerum homo, ſolus in con-

ditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes, ſequerêre non quò voluntas impelleret, ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritum illum ſequi recuſas temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà. quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemq́ue ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus, ſi is qui cimbam ad rupem alligauit & funem identidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat cùm ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in caſtris, audito viæ ſigno, vaſa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit, & in hac militiá ſequamur alacres & pleno gradu quocumq́ue vocantem Imperatorem. *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus: deo parêre, libertas eſt.*

CAPVT

CAPVT XV.

Ad ſecundum pro Conſtantia argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſſitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

HOc firmum, Lipſi, & Vulcanium planè ſcutum contra omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iuſſit in caſum & Fortunam. Deo ſubiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem. prouidentiam dico. Cuius pias & felices copias quoniam ſatis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod ſub Neceſſitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta iſta vis, quæ omnia domat, ſuperat: & cui mirabor, Lipſi, ſi reſiſtes. Thales interrogatus olim, τί ἰσχυρότατον; rectè reſpondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & ſermo de eâdem vetus etſi parum cautus, *τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Prouidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex ea nata. A deo enim eiuſque decretis Neceſſitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη,

* id eſt: ne deos quidem cogere poſſe Neceſſitatem.

Plato v. De Legib. & VII. vſurpat.

vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *ſanctio & immutabilis Prouidentiæ poteſtas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato. A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt inſita quadam vi ad mutationem ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, internæ & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors iis neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clarius videas ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuerſum.

CAPVT

CAPVT XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

ÆTERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum.

-- --μόνοις οὐ γίγνεται)
Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε.
Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος.

— vni deo Numquam ſenectus, aſtra nec mors imminet. Sed alia miſcet domitor ætas omnia. Sunt Sophoclis verſus.

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quæ miraris, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cælesti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, varia forma, vario ſitu, & motu: quos omnes ab äere & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi,

* Anno lxxij. quòd ſuprà omnem elementarem regionem fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.

* Ideò Veſtam appellatam.

henſi, & nouæ ſtellæ. *Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidie: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atque vt interire eum totum poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidie per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & * vi ſua ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi aqua corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre; ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit? Olim magnam illam Atlantidem (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren, Ægiram: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, duas cum opidis viriſque. Quin iam nunc

cùm

cum maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidie & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauia ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque *domina & falsò Æterna vrbs, vbi eſt? obruta, diruta, incenſa, inundata; periit non vno leto, & ambitioſè hodie quæri-

*Romam ſentio.

quæritur nec inuenitur in ſuo ſolo. Byzantium illud vides, quod ſibi placet duplicis imperij ſede? Venetias iſtas, quæ ſuperbiunt mille annorum firmitate? veniet illis ſua dies: & tu noſtra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet conſtruitque, & (ſi fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plaſtes, varias ſibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argilla. Opida adhuc loquor & vrbes: ſed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & * Aſſyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniiſque: ſors ea in Europam tranſiit. quæ tamen ipſa, vt corpora inſtante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præſentiſcere magnum ſuum caſum. Quòd amplius & numquam ſatis miremur, hic à quinque & quingentis annorum millibus habitatus orbis ſeneſcit: & vt Anaxarchi exploſæ olim fabulæ iterum applaudamus, ſurgunt alibi ſuccreſcuntq. noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehenſa Neceſſitatis lex! abeunt omnia in hunc naſcendi pereundique fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machina eſt, nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget

*De Aſſyria hiſtorici: de Iudæa, ſacræ litteræ. At de Aegyptiorum olim potẽtia, præter alios Tacitus. qui non minus magnificã eam facit, quàm vim Parthorum aut imperium Romanũ, Lib. 11. Ann.

premere

premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices &, vt in Oceano, æſtus. Tu ſurge, tu cade. tu impera, tu ſerui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerum in ſe remeantium orbis, quamdiu erit ipſe Orbis. Germani feri olim fuiſtis? nunc miteſcite ante pleroſque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia ſceptrum tenuit? nunc ſeruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodîte è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeſte etiam pelliti vos * Scythæ, & potenti manu paulliſper habenas temperate Aſiæ atque Europæ. Sed iſtiipſi mox diſcedite, & ſceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem neſcio quem noui imperij ſurgentem video ab Occidente?

*Ob Turcas dico, qui ex illis.

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quendam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pæne expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clara luce cernere ludibria rerũ humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? * τί δέ τις; τί δ' οὔτις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoria leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè,

* *Quid eſt eſſe aliquem? quid eſt eſſe nullum? vmbra ſomnium, homo.*

lentè, & quod Græci dicunt, *ἡσύχῳ ποδὶ.* Ac principio Fatum aliquod in rebus eſſe, non tu Lipſi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignoſce, inquam, ſi remeligo tibi obiicior in hoc curſu. Fata mihi opponis? Futilis hic aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parum firmis. Liberè dico. & illa ego ſperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno ſpiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius ſeuero atq. adeò minace oculo, Temerarie & inconſpecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: niſi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus eſt, Prouidentia eſt: ſi hæc, Decretum & ordo rerum: ſi iſtud, firma & rata neceſſitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut qua ſecuri ſcindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt ſcientia & præuiſio in eo ſint æterna. Eundemque fixum, firmum, immutabilem, ſemper vnum & ſui ſimilem ſentimus: in iis quæ ſemel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* *Οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.*

vt rectè ſcripſit Homerus. Quæ ſi vera fatêris

**Non etenim diuûm mens vertitur æternorum.*

 (& fa-

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quendam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pæne expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clara luce cernere ludibria rerũ humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? * τί δέ τις; τί δ᾽ οὔτις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoria leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè,

*Quid eſt eſſe aliquem? quid eſt eſſe nullum? vmbra ſomnium, homo.

lentè, & quod Græci dicunt, ἡσύχῳ ποδὶ. Ac principio Fatum aliquod in rebus eſſe, non tu Lipſi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignoſce, inquam, ſi remeligo tibi obiicior in hoc curſu. Fata mihi opponis? Futilis hic aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parum firmis. Liberè dico. & illa ego ſperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno ſpiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius ſeuero atq. adeò minace oculo, Temerarie & inconſpecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: niſi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus eſt, Prouidentia eſt: ſi hæc, Decretum & ordo rerum: ſi iſtud, firma & rata neceſſitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut qua ſecuri ſcindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt ſcientia & præuiſio in eo ſint æterna. Eundemque fixum, firmum, immutabilem, ſemper vnum & ſui ſimilem ſentimus: in iis quæ ſemel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

*Οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

*Non etenim diuûm mens vertitur æternorum.

vt rectè ſcripſit Homerus. Quæ ſi vera fatêris

 (& fa-

(& fatearis neceſſum eſt, niſi rationem omnem exuis & ſenſum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota eſſe, ab æterno in æternum. At ex eo neceſſitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior ſententia inter gentes. omnibuſque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulſit, his & Fati. Vt iidem illi primi puriqúe igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxiſſe pariter videantur ad iſtud. Homerum ecce adi & audi, primum & ſapientiſſimum poëtarum. mentior ſi aliam magis orbitam diuina illa Muſa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum ſtirps à ſuo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è noſtris, Virgilium vide. Ad hiſtoricos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidiſſe, &, Regna euerſa aut ſtabilita Fatis. Ad philoſophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contrà vulgum veritatis. At illi cum in pleriſque aliis diuerſi ierint, ſtudio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox ſemitas

ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgò confuſio hîc & error.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoïci leuiter & breuiter excuſati.

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD ligat & nectit firmiter actiones omnes euentusq. ad vim ſiderum & poſituram ſtellarum. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores. interq. philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille Mercurius in Epiſtola ad Ammonem. Vbi Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: πρόνοια ἐστὶ αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δύο δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ανάγκη καὶ Ειμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ· τῇ δὲ εἱμαρμένῃ, ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλα γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτε-

*Etiã Plato inclinare iſtuc videtur in Timæo.

λοῦσιν

λᾶσιν τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. id eſt: *Prouidentia eſt perfecta & abſoluta ratio cæleſtis dei. cui duæ cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum. Et Fatum quidem ſubſeruit miniſtrátque Prouidentiæ, ſimul & Neceſſitati: at Fato ipſi, ſubſeruiunt ſtellæ. Nam nec Fati vim effugere quiſquam poteſt; nec cauere ſibi à vi & potentia ſtellarum. Hæc enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus.* Et in eâdem ſtulta naui hodie non ſolùm Aſtrologorum vulgus, ſet (pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fatum voco, ORDINEM cauſſarum naturalium, quæ (niſi impediantur) vi & natura ſua certum eundemque producunt effectum. Ariſtoteles in hac parte: ſi * Alexandro Aphrodiſienſi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophraſtus, qui clarè ſcribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάστου φύσιν, *Fatum eſſe, vniuſcuiuſque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quod moritur ab internis & ſine aliena vi cauſſis, Fato. & retrò, Quòd homo ſerpentem gignit aut monſtrum, * præter Fatum: itemque, quod gladiò occiditur aut igne. Sentententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adſurgit quidem: quis

* Nam ipſe Ariſtoteles ſilet. excipio De mũdo, vbi aliter.

* Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, ſcriptum.

quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat? Et talis in * diuinis vbique ferè Ariſtoteles eſt: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab alia mihi videtur & magis cæleſti aura. Quin hoc amplius in Græco ſcriptore lego, Ariſtotelem cenſuiſſe, *τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρόπον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πως τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις.* Cor philoſophi! qui Fortunam caſumque ſeriò numerare inter cauſſas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stöicos meos venio (non enim diſſimulo. in pretio & amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. Quod definio, cum * Seneca, NECESSITATEM *rerum omnium actionúmque, quam nulla vis rumpat.* aut cum * Chryſippo, *δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. vim ſpiritalem, ordine Vniuerſum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut à vero, ſi ſanè & modeſtè interpretêre. vti nec tota fortaſſe eorum ſententia, niſi iugulaſſet eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quod deum ſubiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum,

* Vt qui nec Prouidentiam plenè & planè ſatis adſerat. ſed, obiter aliquid in Ethicis.

* In Quæſt. Natur.

* Cuius etiam alia definitio in Agellij lib. v I.

quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias; eſt, vbi magis ſaniora. Seneca ſanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentia: *Eadem neceßitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iußit.* Et indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen veriq. Stöici, apertâ fronte profeſſi numquam iſta. aut ſiquid tale iis elapſum in calore illo, vt fit, ſcribendi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & ſenſu. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & eneruauit virilem ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noſter deum Fato ſubiicit (ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum acceſſère, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum.. Itaque Zeno cum definiſſet * εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταὐτὰ, καὶ ὡσαύτως. addidit, ἣν τινα μὴ διάφορον καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν.

**Vim ſecundum eadem eodem modo materiæ motricem. quam nihil retulerit Prouidentiam aut Naturam etiam dixiſſe.*

καλεῖν. Et Chryſippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας. Iam Panætius Stoicus θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè * Seneca: *Quoties voles*, inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quod poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quod ſtant beneficio eius omnia Stator Stabilitórque eſt. Hunc eundem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cum Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex qua cetera pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit. Nec abiit hac parte à Stöicis ſcriptor ille * magnus ad regem Magnum: οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον· οἷον ἀοίκητον οἰκίαν· εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρεσθαί τε καὶ χωρεῖν ἀκολύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent, nihil ta-

*Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.

*Ariſtoteles De Mundo.

men impij: & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato. Illud quidem elogium ſeriò Stöicorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad ætherea illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: à laudabili bonoque ſtudio fuit, cæcos mortales à cæca Dea reuocandi. Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab iis fortiter exploſum, ſed & * nomen.

*Vti & ab Auguſtino lib. 1. Retract. ca. 1.

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentia differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim curioſè nimis aut ſubtiliter ſcruter * τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adſeuero, non aliud huic rei proprium in Roma-

**Triceſimas quæ in orco.* quod adagium malè vertit, malè cepit noſter Deſiderius.

Romana lingua. Abuſi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stöicorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm* *dictum & iuſſum diuinum*. At hoc ipſum illud eſt, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, ſiue cum illuſtri Pico: PENDENTEM *à diuino Conſilio ſeriem ordinémque cauſſarum*. ſiue noſtris verbis, obſcurius ſed ſubtilius: INHÆRENS rebus mobilibus immobile Prouidentiæ decretum, quod ſingula ſuo ordine, loco, tempore, firmiter reddit. Dixi, Prouidentiæ decretum. quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri ſtudio ſit) non prorſus adſentior, qui id cum Prouidentia ipſa, re & nomine miſcent. Scio arduum imò temerarium, ὑπερούσιον illam & ὑπερουράνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adſtringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus eſt, perſeuero aliud Prouidentiam eſſe propriè, aliud noſtrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut conſidero, quàm vt in deo vis ſit & poteſtas omnia videndi, ſciendi, gubernandi. & vis dico vniuerſa, indiuiſa, ſtipata, & vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipſas

*Priſciani verba. & ſimilia Varro. v. de L. L.

magis deſcendere videtur, in iiſque ſingulis ſpectari. vt inquam ſit digeſtio & explicatio communis illius Prouidentiæ diſtinctè & per partes. Itaque illa in deo eſt, & ei ſoli tribuitur: hoc in rebus, & iis adſcribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, *κέγχρον τερυπᾶν? Imò ſumo hæc, Lipſi, è medio ſermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc eſſe regni illius aut opidi fatum*. At de Prouidentia nemo ſic loquetur: nemo inquam rebus ipſis eam tribuet, citrà impietatem aut irriſum. Benè ergo dixi, in deo illam eſſe: hoc à deo quidem, ſed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etſi reapſe à Fato indiuulſam, tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſerimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemq. nominis retenti contrà nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti *Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſana & vera notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decre-

* Hæc vt explicarēt, alij triplicem Prouidentiam fecere. vt Platonici & Plutarchus. qua diuiſione nihil opus.

* *Milium terebrare.* adagio eſt, qua vſus Galenus.

* Vt Auguſtinus lib. v. De ciuitate cap. I. & cap. IX. Item Iſidorus, Orig. VIII. cap. vlt. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato ſcripſit & inſcripſit.

decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuiq. rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumq. cauſſarum intellego, quas Fatum definit. in Loco & Tempore, miram illam & numquam explicandam vim qua omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium regno eiici? fiat: ſed adulterium præce-

præcedat. ordinem vides. Cæſarem interfici? ita: ſed in Curia etiam, & ad ſtatuam Pompeij. locum vides. Domitianum à ſuis cædi? cædetur: & illa ipſa hora, quam fruſtrà vitabat, quincta. tempus vides.

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stöico fato quattuor terminis. Oſtenſum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

SATIN' hæc capis adoleſcens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim iſtud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi crede, metuebam: & tam expenſa & ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in qua parte cæcutis? In eâ, Langi, inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio prorſus, quomodo Fatum hoc

hoc tuum ab illo Stöicorum diſiungis. quod cum verbis & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & poſtîco vidêris admittere. Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, abſit. Non enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stöicorum induco: nec* anus illas recoquo diu extinctas: modeſtum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubiiciunt, nec Iupiter ipſe apud Homerum, cum maximè vellet, Sarpedonem ſuum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus, & tranſcendere cum libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarum naturalium conſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (deus enim prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpe citrà, imò contrà naturam egit:) nec ab æterno: quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον ſuſtuliſſe videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitumq. admittimus in euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum

*Parcas intellego.

ponimus,& in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Caſus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Neceſſitatis ſcopulum non allidamus. Fatum eſt? ſed prima nempe cauſſa. quæ adeò ſecundas mediasque non tollit, vt non niſi (ordinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter ſecundas etiam Voluntas tua eſt: quam fuge credere, vt deus ille*cogat aut tollat. Hic error omnis in iſta re, hæc nubes. nemo ſcit ſe velle debere, quod vult Fatum. & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, ſine corruptione rerum. Sicut ſupremum illud cælum inferiores omnes orbes ita ſecum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vlla vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vlla vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coëgit; ſciuit, non ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hîc noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi

*Quidquid hic diſputo, prudentum iudicij eſto. Corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinaciæ.

*Acutè Auguſtinus: *Non enim voluntas cogi poteſt vt velit quod non vult: non enim vellemus, ſi nollemus.*

προγινώσκει πάντα, ἀλλ' οὐ πάντα προορίζει. Damaſcenus.

niſi quod petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & diſſerendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus prouidit peccaturum me, nec falli prouiſio illa poteſt, non neceſſariò peccem? Fatue. quis id negat? peccas neceſſariò: ſed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur neceſſariò peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente &*ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilem & claudum: quòd impello à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quod tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terra hoc eſſe, an potius ab inſita arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus? Simile hîc eſt. & à deo quidem quod mouêre; à te & in te, quòd ad

* Plutarchus ſatis arguté, Peccata negat fato fieri, tamen fato contineri: ſicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdam etiam ſententiâ, volente. quia nihil certè inuito deo fit.

malum. Denique vt concludam de hac Libertate: Fatum veluti præſultor eſt, & funem ducit in mundi iſta chorea: ſed ita vt partes aliquæ noſtræ ſint volendi ſemper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ poſſit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere aut tranſtra, ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius curſum: ſic in Fatali hac naui, qua omnes vehimur, currant licet voluntates noſtræ & tranſcurrant, non viâ eam eiicient aut ſiſtent. Temperabit & habenas moderabitur ſemper ſuprema illa voluntas: & quo viſum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

SED quid ego iſta? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia abſorpſit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam* maluit tollere, quàm delibare

*In libris De diuinat.

delibare aliquid de humana libertate. *Ita dum homines liberos fecit*, (ait eleganter antiſtes Hipponenſis) *fecit ſacrilegos.* Damaſcenus etiam inter noſtros, natat in hoc freto: & Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malîmus legere, Lipſi, nec altè penetrêmus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè reſpondit: Cetera quidem neſcio, illud ſcio, quod odêre curioſos. Idem de Fato cenſe: quod adſpici vult, non inſpici: credi, non cognoſci. Biantis opinor illud eſt, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσι. melius ad Fatum transferam: de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. Cetera nihil peccas, ſi ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) vt Neceſſitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ non vanum ſolatium quæras tui luctus. Quid ad te curioſè de libertate arbitrij quærere, aut ſeruitute? de coacta voluntate, aut ducta? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſuprà caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certè immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fu-

* *De diis hoc tantùm dic, eſſe.*

gere, & non vitare. Arma aduerſum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores iſtos omnes non pungit, ſed iugulat: non minuit, ſed tollit. Vt vrticam ſi cunctanter attingas, adurit; ſi fortiter, hebeſcit: ſic luctus iſta aſperitas increſcit ſi lenioribus remediis attractes; ſi duris & fortibus, cedit. Neceſſitate autem nihil fortius eſt, quæ ſolo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non ſolùm poteſt, ſed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleſte iugum potes, non potes excutere.

Deſine fata deûm flecti ſperare querendo.

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quàm velle quod ipſa cogat. Eximiè* eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃ, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. At talis agon iſte cum Neceſſitate eſt: quem quiſquis ſuſcipit, ſuccumbit: & quod magis mirere, ſuccubuit, priuſquàm ſuſcepit.

* Epictetus in Enchirid. Id eſt: *Inuictum eſſe poteris, ſi in nullum certamen te dimittes, quod in te non eſt vincere.*

CAPVT

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eóque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

ET ſermonis pauſam hîc aliquam faciente Langio, alacrius erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutius ſpirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum ſequi, audeo neceſſitati obſequi: & videor cum Euripide poſſe dicere,

*Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ.

Æſtus tamen vnus eſt turbidæ cogitationis, qui me iactat. quem Langi ſiſte. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id poteſt aut vitari: quid vltrà de patria aut pro ea laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & ſedemus ipſi, quod dicitur, manibus compreſſis? Nam tuo quoq. conceſſu, vanum auxilium omne & conſilium, aduerſantibus fatis. Langius renidens, Per cōtumaciam aut proteruiam adoleſcens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc eſt obſequi, an oppedere & illude-

*Potius ſacra illi fecerim, quàm percitus Ira, ferire calcibus ſtimulos velim, Mortalis ipſe cælico pugnans deo.

illudere? Sedebo, inquit, manibus compreſſis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquam tibi dixit, Fatum merum ſolumque agere, ſine media & auxiliante cauſſa? Liberos tibi tollere fatum eſt: ſed ita vt in vxoris tuæ horto prius ſeras. A morbo ſaneſcere: ſed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & ſeruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauem ſi Fatum eſt; hoc quoque Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otioſus captes & exſpectes ab alto vẽtum. At contrà, ſi Fatum illam ipſam patriam tuam perire: fient Fato videlicet iſta quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus & inter ſe erit diſcors. nemo parêre gnarus, nemo imperare. ſtrenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. deniq. in ducibus ipſis non conſilium, non fides. Verè* Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare conſtituit conſilia corrumpit*. itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumq. qui fortunam mutaturus eſt deus, conſilia corrumpat: efficiátque, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit etiam meritò accidiſſe videatur*. Nec tamen illuc ſtatim delabere, vt

*Velleius Paterculus hæc lib. 1. De Cæſare, & Varo.

extrema

extrema fata vrgere patriam tuam cenſeas. Quî enim noſti? & quî ſcis an concuſſio & commotiuncula hæc tantùm ſit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iuxtà vetus verbum, anima huic ægro eſt, ſpera. Quòd ſi iam certis clariſq. indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidem iudice valebit illud, μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exemplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Piſiſtratus occupaſſet, videretq. conatum omnem fruſtrà eſſe pro libertate, arma & ſcutum ante fores Curiæ ponens, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus ſum: atq. ita domum abiit, in poſterum quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, ſi bonus ciuis es, te ipſum mollioribus & melioribus fatis reſerua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiſcere poteſt: & patria quæ corruit, reſurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut deſpondes? Ex illo pari Conſulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populuſque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. nõ deſperaſſet. Ceterum ſiue titubat illa tantùm, ſiue cadit: ſiue perit, ſiue prorſus interit: nihil adfligere, ſed Cratetis excelſum

illum animum indue, qui quærenti Alexandro
* Thebas. an * patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus? reſpondit. alius Alexander iterum eam fortaſſe diruet. Hæc ſapientum, hæc virorum.

——* ἄλγεα δ᾽ ἔμπης

* id eſt: *Dolores autem In animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.*

Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ·

Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vna periit: ſic te citius, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrimis tuis hunc publicum Belgicæ ignem.

Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectà ad nos introiit, qui à Clariſſimo Torrentio miſſus, vt admoneret de hora cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim
* Deorum cibum. * θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus. cras, ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

I. LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

SEQVENTI die, viſum Langio abducere me ad ſuos hortos. Quos impenſo ſanè ſtudio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longius ſitos, in depreſſiore loco, ad ipſum Moſam,

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen. Ennij verſus.

Itaque cum occupaſſet me ſatis manè in cubiculo, Ambulamúſne Lipſi? inquit. an quies tibi magis cordi & ſeſſio? Imò ambulatio Langi, inquam, ſi tecum. ſed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc

æſtu & frigerans aura. Placet,inquam ego. nec te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia popoſcimus, ſumſimus, iuimus, iniuimus. Cumq. in ipſo aditu oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerena nocte, quàm hi tui ſcintillantes micanteſq. variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propius accedens & flores quoſdam naribus oculiſque admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nauteą mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non

ſunt,

ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non elegantius teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumq. copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

Capvt II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Et hercules egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à natura ipſa. Cui argumentum, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipſe primo homini domicilium adtribuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, &

Tantali, & Heſperidūm hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certiſque hiſtoriis, reperies Cyri regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis aërios penſileſque flores, & Maſaniſſæ nouum & celebrem cultum, Africâ mirante. Iam inter priſcos Græcos Romanoſque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſitis aliis curis, ſoli in hac cura? In illis quidem: vno verbo, omnes philoſophos & ſapientes. qui remoti ab inſano foro & vrbe, hortorum ſe ſpatiis ſepibuſque clauſerunt. At in iſtis; Tarquinium regem video iamtum priſcâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem & papauerum capita reſecantem: Catonem Cenſorium agnoſco in re hortenſi deditum, & de ea ſerio ſcribentem: Lucullum poſt Aſiaticas victorias, in iiſdem otiantem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, ſuauiter hîc ſeneſcentem: & Diocletianum Principem, olera ſua & lactuças ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipſo, ſimplices omnes & ſine mala ambitione animas ſcio fuiſſe in hoc cultu. Eſt enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis cuius intimas cauſſas non facilè reddo, quæ ad hāc innoxiam

& inge-

& ingenuam delectationem trahit non nos tantùm qui propendemus; ſed illoſipſos ſerios & ſeueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes & hunc inferioris Mundi* mundum, ſine tacita quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemque percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, ìmò paſci. Oculos ſenſumque: fatebuntur non alibi libentius ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quæſo te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vagina, alium è gemma protuberantem. vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentem. denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat ſe molli aliqua cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. inſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari.

*Ornatum intellego.

imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars æthereæ auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis vere fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extrà ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotiq́ue orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumq́. circumferre: & cum vaga quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum.

CAPVT III.

Contrà curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignaniam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acrius, & voce vultuq́ue accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpureamq́ue Nympham: ſed vereor vt ames immo-

immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotóque orbe. Obſecro vt quid? vt'ne te quoque eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitioſè conquirunt: & quæſitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater ſuum gnatum. Hi ſunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam diſcurrunt: idque ſeminis exigui aut bulbuli cauſsâ. Hi, quibus ægrius ſit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riſerit aliquis, qui piſcem ſuum atratus luxit? iſti plantam. Iam ſiquis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus ſit, vt oſtentat? vt alij competitores æmulantur, inuident? è quibus non nemo triſtior domum diſcedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam, niſi hilaram hanc quandam inſaniam

*Hortenſium. qui lugubria ſumpſiſſe dicitur ob murænam.

eſſe: nec abſimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circà pupas ſuas & ſigilla? At eorumdem induſtriam in hortis etiam cognoſce. Sedent, circumambulant, oſcitant, dormiunt. nec aliud prorſus vt non otij ſui ſeceſſum hunc habeant, ſed deſidiæ ſepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcaniq́ue horti. quem modeſtæ voluptati natum ſcio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, ſiue adepta ſiue amiſſa? Imò æſtimo res ſuis pretiis: & ſepoſito lenocinio illo nouitatis, ſcio herbas eſſe, ſcio flores: id eſt breuia quædam & fugacia, de quibus aptiſſimè poëta princeps

* Zephyri ſpirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.

*Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

Itaque non ſperno eas ſiue delicias ſiue elegantias (& exemplum vides:) ſed hoc à mollibus Hortenſiis iſtis muto, quod ſine cura hæc talia conquiram: ſine cura habeam: ſine cura amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod ſine actione vlla agat, ſine labore vllo elaboret. *Numquam minus ſolus ſum*, aiebat ille,

quàm

quàm cum ſolus: numquam minus otioſus, quàm cum otioſus. Vox egregia, & quàm auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quendam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctáſq; animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de natura debemus. vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cum liber & ſolutus videt ſuum cælum: quàm cum ædium aut vrbium carceribus incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite: hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantia, de vita & morte diſputate. En

Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores longâ intentione hebetatos oculos ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Muſarum mihi domus eſt, hæc Sapientiæ meæ gymnaſium & palæſtra. Illîc aut ſeriâ arcanâque lectione pectus impleo: aut ſemente quâdam obſero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, ſic ex iis præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contrà vim varietatemque Fortunæ. Intrà eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes ſeruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, ſtudia profanæ plebis deſpicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipſum exuere ſæpe mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me cenſes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis ſceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Aſiæ tyrannus claſſe nobis an terrâ minetur? aut denique

-- quid

— —quid ſub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clauſus contrà omnia externa, intrà me maneo: à curis omnibus ſecurus præter vnam, vt fractum ſubactumque hunc animum rectæ Rationi ſubiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compoſita nec mæſtus eum excipiam: abeamque ex hac vita non vt eiectus, ſed vt emiſſus. Hæc muginatio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gaza Perſarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & seriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliqua imitari mihi fas: & per

veſtigia iſta ſerpere, etſi longo interuallo. Langius velut caſtigans, Imitari? inquit, imò ſuperare. nec ſequi tibi ſolùm hîc ius, ſed præire. Parum enim Lipſi, parum in hac Conſtantiæ & Virtutis via ipſi nos promouimus: nec fortibus boníſque pares adhuc ſumus, ſed proiectè mollibus aut malis paullò fortaſſe firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectà ad firmitudinem & Conſtantiam ducit. Via quam dico, Sapientia eſt. cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæſo moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi,& nouem iſtæ deæ? Placet. ſcio enim amœniore hac & externa doctrina excoli & præparari prius animum debere, * *non ante idoneum cui diuina ſemina committantur*. ſed illud non placet, ſi in his adhæreſcis, eaque vna tibi ſtudiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc noſtra eſſe debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo ſi aſſediſſes, non bellaria ſolùm & placentas guſtares, credo: ſed ſtomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis

* Auguſtini verba & ſententia. lib. 1. De Ordine.

iungis hanc firmiorem Philoſophiæ dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumniêre) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluentesque Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuria ridentur, qui relicta Penelopæ conuertêre ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior, O virum ſapientem! & iſta optima, O virum bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, ſed Sapere & Facere.

*Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ! ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſico cœtu qui & ſe dedecorant, & omne nomen litterarum? quidam, quia flagitiis & ſceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, *μετεωροὶ*, & nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcunt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinosque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit, Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum: ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorumque adeò nulla cura

*Quam ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſit?

cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtare. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere ea aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cum tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudioſè eluis: cum animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi ſolùm ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidumq́ue tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis.

CAPVT V.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentia ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te mi ſenex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbita ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potius, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fœmina in virum tranſiit, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oportet: &*manum moueas, quod aiunt, vnà cum Minerua. Quære, lege, diſce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: ſed tu quoque, ſodes, adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Ad Conſtantiam inquam redi. cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt'ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc

*σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

loco, quem otio meo ſcire debes non negotio conſecratum. Deniq. aliâs decurremus illum curſum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus ſapienti huic ſermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum eſt; & menſula in eâ, tanquam ara: ad quam ſedentes rite faciamus huic Diuæ. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Iſtud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum ſederunt, in veſtibus ipſis referunt ſecum odorem loci: ſic mihi ſpes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhæreſcat, ab inſeſſâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus ſit, inquit. tamen, Lipſi, eamus. Non enim diſſimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cum manè halitum quendam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fæcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Et cùm iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit. ego priùs ad pueros conuerſus, Heus vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtium illud inprimis

obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicæ prorſus & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

CAPVT VI.

Pro Conſtantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideóque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantia herè cœpi, Lipſi, à conſtantia non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentia & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ

 fugâ.

fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validum & callidum: quod neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno noſtro fructu commodisq. coniuncta. Mala autem? imò Bona verius, ſi remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adque Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè ſatis mihi dictum & doctum) à Deo: id eſt, non ab ipſo Summo bono ſolùm, ſed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis eſt vt malum aliquod emânet, quàm vt malus ſit ipſe. Benefica tantùm & ſalutaris illa vis: quæ lædere æquè ſpernit, ac lædi: & cui vna ſummaque potentia eſt, Prodeſſe. Itaque etiam priſci illi tenebriones, cum ſuperum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixere Iouem. An tu exaſperari eum
ceníes

cenſes & iraſci, & hæc velut noxia quædam tela ſpargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina ſunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perſeuerat autem æternùm in benignitate ſua illa mens: & iſtaipſa aſpera quæ ſuggerit aut ingerit, velut medicamenta ſunt: ſenſu triſtia, re ſalubria & euentu. * Homerus ille Philoſophorum rectè: ὁ δὲ θεὸς μηδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' αἴτιος εἴη κακοῦ αἴτιον. Et melius impreſſiusque noſter * Sapiens: *Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſiquis putat illos nocere velle, vel poſſe. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus eſt deorum cultus, deos credere. deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla maieſtas eſt. Scire illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vt ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curioſi etiam ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

*Plato.

*Seneca in Epiſtolis.

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe ea per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obitérque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper & ſalutem. Occurris mihi tacitus, ſcio: & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes clarè ſcopum nocendi habent lædendíque? Habent, fateor, ſi homines ſpectas: non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVÆ purè à deo ſunt, ſine interuentu vllo humanæ mentis aut manus. Mixtas, QVÆ à deo quidem ſed per homines adminiſtros. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & ſalutaria, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim,

quia

quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potius, quod tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine aberrabit à ſua mente: & deus occulto quodam fune inſcium inuitumque trahet ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis ſcopum peruenit ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium, omnes tamen pro victoria & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit, aut ſaltem per bonos adminiſtros? Curioſè nimis, mi homo, quæris: nec ſcio an arcana illa expediam. hoc ſcio, conſtare illi rationem ſui facti, etiam cum

de eâ

de eâ nihil nobis conſtat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Præſes prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipſe caſtigat, eſt cum ſeruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem ius ſit? cur non ipſe, cum viſum, ſuâ manu nos verberet; cum aliter viſum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi eſt? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omiſſo ad animum reſpice iubentis. Pater enim certè exactor adſtat: nec plagulam vnam tibi ſuperaddi ſinet vltrà præſcriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his ſagittis Adfectuum venenum? Ad aſperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt ſapientiam potentiamque ſuam deus oſtenderet, *melius iudicauit* (*Auguſtini verba ſunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo ſapientius aut melius, qui è malo bonum poteſt elicere, & reperta ad perniciem vertere ad ſalutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ ſuæ viperam admiſcet ſaluberrimo effectu: in deo cur improbes, ſi pharmaco huic cladium humanas quaſdam

*In Enchiridio, ca. xi

noxas

noxas intemperat, ſine tua noxa? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quod non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat & ſua caſtra? vt pro ipſo militent? vt arma pro victoria eius ferant? Quod euenit cottidie, cum in malis dei voluntas fit, etſi non à malis. cum ea quæ contrà voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, ***quàm vt malos mali bonos faciant*? Ecce, ades paullum tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet, contrà quam ſumpta. Reparatio enim erit ſalusque Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc tua deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitiis & delitiis immerſi aut ſepulti. Quid vos duo Veſpaſiani? Iudæam Iudæoſque perdite: capite & excidite vrbem ſacram.

*Seuerini Boëthi verba ſunt De Conſolat.

qua fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: ſed erratis. reuera lictores & ſatellites vltionis diuinæ eſtis in impiam gentem. Ite. & vos qui Romæ Chriſtianos morte fortaſſe adficitis, Chriſti mortem in Iudæa vindicate. Iam tu ille noſter ab Heſpero Præſes ſiue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt putas, & vim tuæ gentis. ſed erras: quia non aliud quàm Flagellum & maſtix es laſciuientium Belgarum. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit; per aliorum iniuſtitiam exeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidàm, qui erepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominus ad ſuum mare.

CAPVT VIII.

Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, praeundo.

QVOD ſi fas mihi vela pandere, & nauim immittere altius in hoc rerum diuinarum fretum: poſſim de finibus ipſis promere forſaſſis aliquid magis diſertè & exertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

*Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἔσται. *Si facere id poſſum, aut fieri res ipſa potiſſit.

Sunt enim ex iis, quos ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſta immiſſio cladium, ſi attendis, aut Bonos exercet; aut Lapſos caſtigat; aut Improbos punit. eaque omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrem, & pedem paulliſper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quoſque aut ſeorſim premi cladibus, aut hiſdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læſio noſtra ſed fructus.

Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæq. exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delitiis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidéſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altius radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed probant etiam. quia aliter, quo-

quomodo conſtare cuiquam poteſt de firmitudine ſua aut progreſſu? Vela gubernatori ventus ſemper à puppi impleat: artem nuſquam explicabit. felicia omnia homini & obſequentia: nuſquam virtutem. Obruſſa enim eius vnica & non fallax, adflictio eſt. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduerſi.* & verè. Non enim parcit Imperator noſter talibus, ſed diffidit; nec indulget, ſed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum ſuarum numeris, vt ignauos quoſdam & imbelles. Poſtremò præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia velut lumen quoddam eſt tenebroſo huic mundo. Vocant exemplo ſuo ad eadem alios, & velut limitem ſignant per quem eant. Bias bona & patriam amiſit: ſed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia ſua ſecum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: ſed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: ſed ſecuris illa ſecuritatem nobis imprimit pro Iuſtitia moriendi. Denique tot ſelecti ciues per vim & iniuriam pulſi aut interfecti: ſed è riuis illis ſanguinis Conſtantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latêrent in tenebris, ſine

cladium iſtâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, ſi teras: ſic virtutis fama diffunditur, ſi premas.

CAPVT IX.

De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

IAM Caſtigandi alter finis eſt. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad ſalutem. Iuuat enim ſeruatque dupliciter: ſiue Flagelli loco, cum peccauimus; ſiue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus eſt quæ lapſos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè ſed ſemel punit. Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur ad ſordes: ſic iſta cladium ad peccata. Et flagellum, Lipſi, meritò nunc nobis. Lapſi enim pridem Belgæ ſumus, & deliciis diuitiiſque corrupti præcipitem viam inſtitimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipſum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vſi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abuſi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina noſtra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim iſta

iſta ſatisfactio? Perſas aiunt cum ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtem & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt. quod opportunè iniicit, cum videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædam nobis adimit, materiem aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cum ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutius bello adfligimur quàm alij? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus abſinthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat aut natura. Idem in te cenſe. Videt
hunc

hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideoque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci poſſe ſolâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè ſcilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etſi valdè ſe adflictanti. præuident enim læſionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec ſalutaria gnari ſumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, ſi voles & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cæleſtis ille medicus propinat.

Capvt x.

Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

At Punitio ad malos ſpectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, ſi deum reſpicis: cuius iuſtitiæ æterna & immota lex poſtulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Caſtigatio autem, quæ ablui poſſunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, ſi homines ſpectes. quorum ſtare aut perennare hæc ſocietas non poteſt, ſi violentis ſcele-

ſceleſtiſque ingeniis omnia ſint impunè. Vt ad priuatam cuiuſque ſecuritatem, priuati furis aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam, illuſtri aliquo & communi. Animaduerſiones iſtæ in tyrannos & orbíſterræ latrones aliquando interueniant neceſſum eſt, vt exempla ſint quæ admoneant,

*Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ᾽ ὁρᾷ.

quæ aliis regibus populiſque inclament,

Iuſtitiæ lumen eſſe, cuncta quod videt.

Diſcite iuſtitiam moniti & non temnere diuos.

Bona tertiò, ſi eoſipſos ſpectes qui puniuntur. Pro ipſis enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè eſt, nec vnquam benignum illud numen *--ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: ſed non aliud quàm cohibitio quædam à ſcelere & repreſſio: & vt cum Græcis ſignanter dicam, *κολάσις, ἀλλ᾽ οὐ πμωρία.* Vt mors bonis clementer ſæpe immiſſa, ante ſcelus: ſic deſperatè malis, in ſcelere. quod ita amant, vt niſi ſectione ab eo non auellantur. Siſtit igitur deus effrænem illum curſum, & peccantes paratoſque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iuſtitiæ adſpectu: ſicut impunitas mala, quæ efficit vt diutius ſceleſti, id eſt miſeri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores eſſe improbos ſupplicia luen-*

*Ariſtoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ πμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν. ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

cia luentes, quàm ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat. & cauſſam dat, quia bonum aliquid iis acceſſit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelámque vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberius explicata.

HI tres illi fines, Lipſi, certi, clari: & quos pede peragraui ſatis firmo. quartus ſupereſt, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis veſtigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire; ambire, ſed non adire. Finis quem intellego communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum vniuerſi. Ac de Conſeruatione quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit; ita condidit, vt ſingula certo *numero, augmento, pondere definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini; cælo, mari,

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξε. ait Hebræus Sapiens, cap. x I.

lo, mari, terræ. ita animantium cuique ſæclo deſcriptus numerus. itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpe, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendique. Homines ecce vide. quis neget denſius per naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu* centena capita paucis annis producant, non óccidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum. creſcat immenſum, niſi pecuarij quot annis ſecernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces. aëra ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itemque inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet in cogitatione ſimili perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte demetit aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis

*Filiorum intellego & nepotũ.

nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. ſalus populi ſuprema lex eſt: ſic deo, mundi. At de Cultu coniicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machina concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamen eum roriflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuera ſenſum gaudiumque intimum tollis ſiue lucis ſiue æſtus. In hac ipſâ noſtrâ terrâ non vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperque faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium &

cum

cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt. ſed iugum ſalubre exitu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lux nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri ſalutari quâdam ſæuitiâ exhauſerunt, & iidem mox replebunt & colent. Atq. vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excîdunt: eaque omnia peritè adminiſtrant, & in bonum inq. fructum: ſic in vaſto hoc mundi agro deus. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac deſtringit. Iuuat hoc ſtirpem. at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam
 aſpe-

aſperam & infrugiferam: transfert. & quaſdam inter ſe etiam confundit, & velut inſitione quâdam miſcet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi felicius exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte. & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc ſolo. itemque confuſione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipſi, prompta non ignauo lectori ex hiſtoriâ & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodeſſe ſciamus in parte aliquâ Vniuerſi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occaſio, exſtructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, ſed mutat. An ſoli Belgæ nos eximij apud deum & ſelecti? ſoli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri ſunt, quos permitte, quoniam ſimul omnes non vult aut poteſt, foueat & in ſinum recipiat per interualla. Fulſere nobis noſtri ſoles: nox paulliſper hîc nunc ſit, & radiatum illud lumen abeat ad Heſperios & occaſum.

caſum. Seneca, vt ſolet, ad hanc rem aptè & altè: Vir ſapiens *nihil indignetur ſibi accidere, ſciátque illa ipſa quibus lædi videtur, ad Conſeruationem vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiúmque conſummant.*

CAPVT XII.

Contrà iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æſtu: id mihi tuus ſermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam ſucco febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priſcos quoq. pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, ſi æquabilis Iuſtitiæ illa lanx, tèlum hoc cladium,

—**plerúmque nocentes* Lucretij verſus.

Prætерit, exanimátq. indignos ínque merentes?

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in poſteros ſæpe expetunt & nepotes? Fumus iſte acer mihi in oculis: quem, ſi potes, rationis radio tolle. Langius

gius contractà fronte, Itáne adoleſcens,inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non ſinunt aberrare, ſed inſiſtere vni feræ: ſic ego te veſtigia illa tantùm velim premere, quæ ſignaui. Fines cladium tibi ingero, vt ſi bonus es, exerceri te ſentias; ſi lapſus, alleuari; ſi improbus, puniri: tu me rapis ad cauſſas. Vaga mens, quid per hanc curioſam curam tibi vis? Tangere cæleſtes illos ignes? liqueſces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula veſperè lucernæ lumen idemtidem circumuolitant, donec amburantur: ſic humana mens laſciuit circà arcanam illam flammam. Cedò cauſſas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Cauſſas? tutiſſimè dicam me neſcire. Non enim cepit me vnquam cæleſtis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm ſcio, cauſſam antè omnes cauſſas eſſe, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam cauſſam omnem neceſſum eſt, genere quodam, priorem & maiorem eſſe ſuo effectu. at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius cauſſa. Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hîc vis? *Summa*

iuſtitia

iuſtitia eſt, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, niſi quod licet. Si ſeruus à patrefamilias, ſubditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduerſus deum eſt? Apage te peruerſa curioſitas.* *non aliter hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur.* Et tamen cum omnia feceris, non euolues te tuis tenebris, nec ad conſilia illa & conſulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

*Ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

* Quod in ſummo imperio acutè dictũ & Tiberio ingeſtum à Salluſtio. Tacitus 1. Annal.

* *Diuina numquam, ipſis tegentibus deis, Scibis, nec omnia vſque ſi peruaſeris.*

CAPVT XIII.

Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſſâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

RVDIS hæc & ſimplex via, ſola hîc tuta, Lipſi: reliquæ, fallaces & lubricæ ad lapſum. In diuinis ſuperisque vnum acumen eſt

P nihil

nihil cernere, vna ſcientia nihil ſcire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter ſi poſſum, & hærentem transferam quoq. per hoc flumen. Tu cæleſtis & æterna Mens (in altum ſuſpiciebat) pacem veniamq́ue mihi da, ſiquid in his arcanis minus pium purúmue dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipſi, communiter Iuſtitiam ſuam adſerere deo poſſe videor, vno iſto ictu. Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllum ſine eo ſit, ſed congeries, confuſio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius puriq́ue iuris quia non capis, carpes? Quæ poteſt contrà iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen agè, liceat. premam te enim iam propius, &

calum-

calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obiicis. quod malos non puniat: quod immeritos puniat. quod ſubſtituat & commutet. De primo, prius. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cum pœnam improbi omnes debeant, ab iſtis eam ſtatim exigit, in aliis differt ſed cum fænore ſoluendam. Quæ hîc iniquitas? Niſi tu dei vicem fortaſſe ſolicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui ſecurus es, mi homo: nemo vnquam decoquet ſupero huic creditori. In oculis eius omnes ſumus quocumque fugimus, imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquies, Tyrannum illum nunc puniri, & præſenti cæde eius ſatisfieri tot oppreſſis. clarior enim ita nobis dei iuſtitia. Clarior iuſtitia? imò tuus mihi ſtupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam ſolùm præeas, ſed eius etiam tempora præſcribas? Vtrum iudicem eum tuum eſſe cenſes, an lictorem tantùm & adminiſtrum?

ſtrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. ita enim mihi viſum. Heu impudētiam! ſed deo aliter viſum: quem ſcire debes paullò clarius hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotiſſimus, Exemplum ſpectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis eſſe poſſit, & quando. Magna momenta temporum ſunt, & ſaluberrima ſæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis ſuæ curſu ſuſtulit: Neronem graſſari paullò diutius ſiuit: diutiſſimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipſorum, qui tum quoque querebantùr, bono. Egent diuturno ſæpe flagello mali noſtri & inemendati mores: at nos tolli illud ſtatim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipſum deum. cui videtur inſitum, *vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, tarditatémque ſupplicij grauitate compenſet*. Benè Synesius: * τὸ θεῖον σχολῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè priſci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus ſis, non videaris ægrè ferre debere hanc

*Diuina natura lentè & ordine progreditur.

moram: quæ ita pœnæ interuallum eſt, vt ſit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam ſi ſpectes, an indignêre ſi Atreus ille aut Thyeſtes in primo alteroque actu ſublimes per ſcænam & elati paulliſper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam eſſe ſcias, & exſpectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. ſed cogita primùm hunc actum eſſe: & iam ante animo tecum præcipe, gaudium iſtud manere lacrimas & angores. Scæna hæc mox ſanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ iſtæ auratæq. veſtes. Bonus enim ille noſter poëta eſt, nec temerè migrabit Tragœdiæ ſuæ leges. Nónne etiam in Muſicâ diſſonas aliquamdiu voces fers, quia extrema deſitura ſcis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident ſemper læſi. Quid mirum? longiuſcula enim ſæpe fabula eſt, nec illi perſedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quoſdam in rigido hoc iudicio vident, non abſolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipſi,

hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore geſtare, qui non idem Nemeſim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

--*σιγᾷ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

** ſilenter & lento pede Progreſſa rapiet improbos in tempore.*

CAPVT XIIII.

Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internáſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. Item Poſtumas, quæ poſt hanc vitam. Tertiò Externas etiam: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

QVÆ tamen vt clarius capias, & ſemel te ducam in arcem ipſam huius cauſſæ: hoc ſciendum, triplices diuinas eſſe pœnas. Internas, Poſtumas, Externas, Illas appello QVÆ animum tangunt, ſed adhuc in corpore. vti ſunt angores, pœnitentia, metus, & conſcientiarum mille morſus. Alteras, QVÆ eumdem animum, ſed liberum iam & à corpore abiunctum. vti pœnæ eæ ſunt quas, morte obitâ, ſceleſtos manere etiam è priſcis illis pleriqúe non vanè ſuſpicati ſunt. At tertias, QVÆ corpus tan-

tangunt, aut quæ circà illud. vt paupertas, exſilium, dolor, morbi, mortes. Et eſt quidem plerumque vt eæ omnes iuſto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ ſemper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus ſenſerit, ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis poſt factum? Verè enim *ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt verius & fortius Heſiodus, *ἡλικιώτης. Cognatum, imò innatum, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurum ſolutumque præter Innocentiam eſt. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impiis omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquam luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis apparent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam

*Subſequa iniuriæ pœna.

*Coætanea & æqualis.

nam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Ita feri vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, malis conſultis animus dilaceretur*. Rident illi ſæpe, fateor: ſed non verùm riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſto velo, Siculum illum tyrannum:

Diſtri-

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dÿ me deæq́; peius perdant*, *quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſcentem: * *Ergo ego ſolus nec amicum habeo, nec inimicum*? Hæc vera illa animórum tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos. Adde iam huc Poſtumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ, poſuiſſe mihi ſatis ſit, non euoluiſſe. Adde etiam Externas. quæ tamen ſi deſint, cum priores illæ irrogentur, quis cæleſtem Iuſtitiam iuſtè culpet? At non deſunt. nec factum vmquam (certè raro) quin apertè ſceleſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citius, alij ſerius: alij in ſe, alij in ſuis. Vides & quereris Dionyſium illum in Sicilia, ſtuprà, rapinas, cædes multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipſæ Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exerci-

* Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.

* Neronis morituri verba.

tum pænè è Senatu? ludere & laſciuire aliquamdiu in ciuili ſanguine tyrannum? ignoſco. video enim Catoni ipſi clauum hîc pænè recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis*. Sed tamen tu Lipſi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adſpectus in gratiam reducet vos cum deo. Cæſarem illum videte, ſuperbum, victorem, opinione ſuâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec ſimplici morte, ſed vigintiquinque plagis confectum, inſtar feræ in ſanguine ſuo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, ſuperſtante Pompeij ſtatuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miſerationi eſt. ſed conſolor idem, cum haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter ſe commiſſos. & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ mariq́ue victum, inter tres mulierculas, mulieroſâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? laniſta Romanorum exercituum? Pompeij & reip. ſector? En, in fune cruentis

mani-

manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

*Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clarius in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiam tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quàm turpi amore ipſe periit, tam* turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, cælúmque neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui filio excedat.* Hæc taliáque cogitanda Lipſi, cum querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

* *Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.* Quod de Antonio ſenſit. Plut.

* Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.

 Num-

Nunquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cum dormire eum cenſes, conniuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicandus.

CAPVT XV.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſſimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potius dicam. Incaute adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia imò temeritas ſit in ſingulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes ſtatuere impeccantes? Vaniſſimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, ſcio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer,

iocer, ſine telo ſint, ſi fulmina ſemper miſſa in merentes. Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt: ſic cenſendum homines in hac mundi fæce eſſe, ipſos ſine fæce. Atqui ſi omnes in noxâ, vbi populi iſti immeriti? Culpæ enim comes iuſtiſſimè pœna ſemper eſt. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi diſplicet: quòd quidam premuntur qui minora peccarunt, florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibusque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmue æſtimatio, quam ante deum tibi ſumis? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab homine noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quòd adeò verùm eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccauit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius

aut ſedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua eſt, cenſuram æſtimationemq. vindicantis in re nec viſâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalſâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarum intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneusque iudex: deo permitte, qui haut paullò æquius de eâ certiusque è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationum fuco aut ceruſsâ, virtutem vitiumque videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta ſolùm ipſa,

ſed

ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, *εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiunt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædam veſtigia admiſſæ & iam fugientis. Optimi ſæpe nobis, qui deo peſſimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos. cauſſæ tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano.

* *An falleret deos iniuſtè faciens? ne cogitans quidem.*

CAPVT XVI.

Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

At tertia etiam offuſa à te Iuſtitiæ nebula abſtergenda eſt, de Subſtitutis. Pœnas enim, inquiunt, parùm iuſtè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego

mirari

mirari iſtos miriones: cum cottidie ipſi id faciant in ſuâ terrâ. Dic ſodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne tranſeunt ad nepotes? tranſeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iiſdē impoſitæ ob ſcelus. Ecce in perduellionis aut maieſtatis crimine, nónne alij in culpâ, alij in pœnâ? adeò vt latæ leges ſint, quæ innoxios liberos æterna egeſtate puniant, *vt mors ſit eis ſolatium & vita ſupplicium*. Maligni veſtri animi! regi alicui aut dynaſtæ licêre id vultis, non vultis deo. Cui tamen, ſi examinas, haud paullò iuſtior ſeueritatis huius cauſſa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot ſtirpium traduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & cathena quædam hæc criminum coràm deo eſt: nec peccare, exempli cauſſâ, pater meus aut tuus iam cœpit, ſed patrum omnes patres. Quid ergo mirum ſi punit in poſteris non propriè diuerſa delicta, ſed communione quâdam ſeminis iuncta, nec vmquam intermiſſa? Sed vt omittam hæc ſublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc ſcito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam diſparamus:

ramus:

ramus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confuſum, ſed vt corpus naturamq́. vnam. Scipionum illa aut Cæſarum familia, vnum illi eſt: Romana aut Attica vrbs, ab omni ſuo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam eſt & legum iuriſque ſocietas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitq́ue vt etiam inter æuo diſſitos communio quædam ſit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cæleſtem illum iudicem poſteris id quoque proſit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot laſciui, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præſentia ſolùm adſpicit, ſed præterita etiam reſpicit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iuſtitiæ ſuæ lancem. Dixi, * externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipſæ transferuntur, aut criminum quædam confuſio fit: abeſt: ſed pœnæ dumtaxat ſiue caſtigationes quædam externæ iſtæ ſunt, & corporum aut opum, non animorum. Idipſum nónne iure? Heredes enim certè commodorum præmiorumq́ue, ſiqua maioribus debita ſunt, eſſe volumus: cur onera recuſemus & pœnas?

* Quæ videlicet caſtigatio prouida & inſtar medicinæ eſt: at in pœnis, vt cum vulgo dicam, ſpiritalibus, aliud eſt: nec ex perſonam excedunt.

R *Delicta*

Delicta maiorum immeritus lues
Romane.

canit Romanus ille vates. verè, niſi quod addit *Immeritus*. Meritiſſimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adſurrexit ad cauſſam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in ſenectâ ætate delictum aliquod punimus admiſſum in iuuentâ: ſic in imperiis aut regnis, quæ externæ communionis ratione vnum quiddam deo ſunt & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clauſam habet in capaci ſuâ mente. An verò Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot ſceptra fregerint impunè? tantum cædium ſanguiniſque hauſerint, ipſi ſemper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum eſſe, * *qui quæ nos gerimus audit & videt*. Sed non eſt ita. pœnas vel in poſteris ſuis pendant aliquando neceſſum eſt, tardas ſed non ſeras. Nec temporum ſolùm hæc coniunctio apud deum eſt: ſed & Partium. Hoc volo dicere. ſicut in homine cum *manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: ſic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere ſæpe in omnes. præſertim ſi ij qui

*Plauti eſt in Captiu.

*Furto, libidine, ingluuie.

quì peccant velut digniora quædam membra ſint, vt reges, principes, magiſtratus. Verè Heſiodus & ex ipſo Sapientiæ penetrali:

Πόλλακι δὲ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ:
Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Unius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis ſacrilegè ſeſe gerat aut iniuſtè.
Jupiter hinc cælo clades immiſit ab alto
Peſtem ſiue Famem.

Ita claſſis Argiuorum tota periit
Unius ob noxam & furias Aiacis Oilei:
ita in Iudæâ ſeptuaginta millia hominum peſtis vna iuſtiſſimè abſtulit, ob iniuſtam * libidinem regis.

* Dauidis adulteriũ.

Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucóſue ſeligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo ſi à * rigido illo paritatis iure pauliſper diſcedit, tamen ex iniquitate ipſâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iuſtitia in multos eſt, quod ſæuitia videtur in paucos.

* Rectè Tacitus: *Summ aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod aduerſus ſingulos vtilitate publica rependitur.*

Etiam pædagogi ferula è numero laſciuientis gregis nónne vnum aliquem cædit? imperator è fuſo exercitu paucos decumatione caſtigat? ſalubri tamen vterque conſilio, quia paucorum ea punitio terret

nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos ſæpe venam in pede aut brachio incîdere, cum totum corpus dolêret: quid ſcio an idem hîc ſit? Arcana enim hæc arcana, Lipſi: &, ſi ſapimus, propius non tangemus ſacrum illum ignem. cuius ſcintillas & ſtricturas quaſdam videre homines fortaſſe poſſumus: non poſſumus ipſum. Vt ij qui in Solem acrius defigunt oculos, eos amittunt: ſic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abſtineamus igitur cenſeo curioſæ & cum periculo quæſtionis: & hoc ſaltem nobis ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe, non debere. aliam apud ſuperos trutinam eſſe, aliud tribunal. & quomodocumque ſe recondita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero, quâ manum huic rei & ſimul Curionum omnium ori imponam, *Judicia dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.*

CAPVT XVII.

Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quædam iucunda.

HÆC ſunt Lipſi, quæ pro diuinâ Iuſtitiâ dicenda cenſui contrà hos iniuſtos. quæ non planè ex re meâ eſſe fateor, nec tamen præter illam: quoniam nõn dubiè æquius libentiusq̃ue Clades has feremus, perſuaſi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo ſermonis, ſubitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. reſpiraui. Superaui omnes quæſtionum illos ſcopulos, & plenis iam velis inuehi mihi poſſe videor in portum. Quartum vltimumq̃ue meum agmen conſpicio: quod producam ſanè libens. Et vt nautæ, cum in tempeſtate Geminos vident, ſpem magnam & alacritatem concipiunt: ſic ego, cui poſt hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentumq́.te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me

 quoque

quoque iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeriâ & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquàm vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgaſſe ſatis videor, lenibus nunc quibuſdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paulliſper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt Democharem medicum aiunt Conſidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem aſperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinaſſe, ſed quas mero cythiſo paſcebat: ſic ego hiſtorica quædam & oblectantia tibi infundam, ſed occulto quodam Sapientiæ ſucco tincta. Quid refert quâ viâ ſanemus ægrum, dum perſanemus?

CAPVT XVIII.

Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. ídque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Non eſſe grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam ſi reſpicis, reuera nec grauia aut magna hæc omnia quæ adſunt quæq. imminent, ſed videntur tantùm. Opinio eſt quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibuſdam auget. Sed deme, ſi ſapis, circumfuſam eam nubem, & vide res in clarâ luce. Paupertatem exempli cauſsâ in his Cladibus publicis times, Exſilium, Mortem. Ea igitur ſi rectis firmiſque oculis inſpicis, quantula ſunt? ſi ſuis ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quod ſi triſte & infame nomen tibi diſplicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna; ſi neſcis, & tutiore iam loco repoſuit.

Nemo vltrà exhauriet. Quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exſul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à Tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe condito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ eæ nudæ, ſine Opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circumpoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter tibi ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtré-

pitus præcipuè nos terret & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? Occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullo lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκεια, ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant? ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

•Plura nos huius rei, in Thraſea noſtro ſiue De cõtemptu mortis.

CAPVT XIX.

Ad Comparationem ventum. ſed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eáque opinio communiter refutata: & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

NON ex ſpe aut opinione meâ tam ſerius Langij ſermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulſa hiſtoriarum exſpectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid cenſes? cum Thalete aliquo rem tibi eſſe? cum Lipſio eſt: qui homo & inter medios homines, remedia etiam deſiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnoſco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium ſequor, exceſſiſſe Publicâ viâ me video, & furtim relapſum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Diſplicet Falerni illius auſteritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & oſtendam clarè nihil graue aut magnum eſſe in his, quæ vndique circumfuſa, malis, ſi ea confers cum antiquis.

Maiora

Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti geſtu, interpellans: Hoc ais? inquam.

--* Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;

* & perſuaſurum, me hoc putas? Ex Ariſtophane eſt.

Numquam Langi, quamdiu caput hoc ſentit. Quod enim retrò æuum tam calamitoſum fuit quàm hoc noſtrum eſt: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo ſolùm, ſed ciuili; nec hoc, ſed inteſtino. Non enim partes ſolùm inter nos ſunt: ſed partium (ô patria quæ Salus te ſeruet?) nouæ partes. Adde Peſtem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes. & ἐσχάτων ἔσχατον tyrannidem, oppreſſionesq. non corporum ſolùm, ſed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. aut ſi pax; cum fœdâ ſeruitute ſub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, ſuſpenſa omnia & ſuſpecta: & vt in domo malè fultâ, ſigna pluria ruinæ. Ad ſummam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: ſic cladium videtur in hoc æuum. Atque hæc in manibus iam, & adſunt. quid ea quæ imminent?

de quibus verè illud Euripidæum canam,

> Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
> Τοσοῦτον, ὥστε μὴ πότ' ἐκνεῦσαι πάλιν.

** Pelagus malorum cõtuor Tam magnum, vt enatare facile non ſiet.*

Langius ad me ſeueré & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coiiſſe: retractas. Atqui animi quadam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem: ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in Dominâ ſuâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

CAPVT

CAPVT XX.

Magis deinde propriè & preſsè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Judæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim eueniſſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia quàm iſta. Adeò cõtrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen víſne paullùm peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudæâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt* exponam velut per indicem, ſingillatim. Paſſi igitur

*Sumpſi autem & collegi è Ioſepho.

ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta.

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore —— *viginti millia.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter —— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide —— *quinquaginta millia.*

Damaſci —— —— *decem millia.*

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello,

Ioppe captâ à Ceſio Floro cæſi *octo millia & CCCC.*

In monte quodam Cabulone *duo millia.*

In pugnâ ad Aſcalonem *decem millia.*

Per inſidias iterùm —— *octo millia.*

Aphacæ, cum capta eſſet, *quindecim millia.*

In monte Garizim cæſi *vndecim millia & DC.*

Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter *triginta millia.*

Ioppe

Ioppe iterùm captâ ſubmerſi *quattuor millia* CC.

In Tarichæis cæſi *ſex millia & D.*

Gamalæ, tàm interfecti, quàm ſponte præcipitati, *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.

Giſcalâ deſertâ, in fugâ trucidati *bis mille.* & fæminarum ac puerorum capti *tria millia.*

Gadarenſium cæſa *tredecim millia.* capti *duo millia & ducenti,* Præter eos qui in flumen deſiliere infiniti.

In Idumææ vicis cæſi *decem millia.*

Geraſij —— —— *mille.*

Machærunte —— —— *mille* DCC.

In ſilua Iardes —— —— *tria millia.*

In Maſſadâ caſtello, ſuâ manu perempti *nongenti &* LX.

In Cyrene à Catulo Præſide cæſi *tria millia.*

At in ipſa Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, *decies centena millia.*

capti, *nonagintaſeptem millia.*

Summa hæc colligit (præter innumeros qui omiſſi) *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipſi? deiicis ad hæc oculos?

attolle

attolle potius: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Chriſtiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumq́ue pars, ſi conferatur cum Europâ?

Capvt xxi.

De Græcorum item Romanorúmque Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

Nec hîc inſiſto. ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, ſiue inter ipſos ſiue cum externis geſta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhauſtam & attonſam eam continuo cladium iſto ferro, vt * Plutarchus tradat (numquam mihi ſine irâ & admiratione lectum) eam vniuerſam non fuiſſe, ſuo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Perſico, vnum Megarenſium opidulum confecerat. Heu, quò cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipſâ attritâ Belgicâ eſt, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellum ſexus. Iam Romanos & Italiam perluſtramus? Ie-

* De defectu oraculorum.

mus? leuarunt me pridem hoc faſce recenſionum Auguſtinus & Oroſius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum ſecundum, in ſolis Italiâ, Hiſpaniâ, Siciliâ, ſuprà *quindecies centena millia* hominum (quæſiui enim curioſè) non totis annis ſeptemdecim conſumpſit. Bellum ciuile Cæſaris & Pompeij, ad *millia trecenta*. & largius, Bruti, Caſſij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta aut ductu? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani?) fatetur & quidem glorians, **vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prœliis à ſe occiſa*. atque ita, vt non veniat in hanc rationem ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominum vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia*. Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum

* Plinio hæc tradita, lib. VII.

norum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius* gloriatur plura *opida ſe in Hiſpania cepiſſe, quam dies in eâ egerit Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt? quas ſtrages? Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisq. militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Lucayæ? quæ olim quingentis aut ſexcentis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attritusque *appâret, nõ aliter quàm ſi cæleſti quodam igne ſubitò deflagraſſet. Mens & lingua mihi cadit Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ-

* Apud Plutarchum.

* Ad quadringenta. vt tradunt Plut. & Appian.

* Certè ſub initia. Nã nunc habitari iterum ſcio, & melius coli.

iſtis non aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis ſcit an in æternam ſeruitutem? Certè ſeruitutem. cuius veſtigium iure gratulor non fuiſſe, non eſſe adhuc, in Chriſtiano orbe. Turcæ ſanè vſurpant. nec aliud eſt quod magis inuiſum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

CAPVT XXII.

Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

AT tu pergis in querela. & Peſtem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur ſingula comparemus? ſed breuiter. Dic mihi quot millia Peſtis in totâ Belgicâ abſtulit, his quinque aut ſex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, ſeptuaginta millia abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus,* peſtis ab *Zonaras Tom. 2.

Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruaſit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhauſit. Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, ſpatio temporum, ſiue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu inſignior illa quæ Byzantij finitimiſque locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tanta, vt in ſingulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ipſo æuo *teſtes. Nec minus miranda Africana peſtis, quæ euerſâ Carthagine orta, in ſolâ Numidiâ * *octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*. & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterumq́. in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥϛε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba ſunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis.* Denique *Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibuſque hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore *Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt ho-

*Procopius lib. II de Bello Perſico. Agathias lib. v. Hiſt. *Oroſius lib. v. cap. VIII.

*Sub annū à Chriſto ∞. Iɔ. IIX.

*Zoſimus VI. Annal.

mines

mines hominibus iam imminerent, & in Circo palàm audita ſit illa vox PONE PRETIVM HVMANÆ CARNI. In totâ * Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterum tanta; vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quod ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræq. omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex * agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cum arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum * tegulas, *ſex aſſes*. Quæ im-

*Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.

* Appianus ſatis clarè innuit li. I. ἐμφυλ.

* Dio apertè lib. XLVI οἱ δὲ βουλευταὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.

menſa contributio, noſtriſque ſenſibus nec credenda nec reddenda. At*Octauianus Cæſar, (credo ratione nominis ſui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit,& accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij Tyranni patrauerunt: ne noſtros doceam, recitando. Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſque veteranæ in agros & opida: miſerique Prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium elucet. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſque? Graue iſtis pelli: quid totâ patriâ? quid templis ariſque? Diſtrahebantur aliquot millia hominum, liberi à parentibus, domini à familiaribus, vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors ſua fuit, ſpargebantur: alij in *ſitientes Afros*, vt poëta in hac ipſa re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuiſos orbe Britannos.* Solus Octauianus Cæſar in ſolâ Italiâ *duodetriginta* colo-

*Dio lib. 1.

colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis nobis Hiſpaniſque.

CAPVT XXIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſuprà omnia ſcelera huius æui.

SED ſæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipſi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, ſi neſcis: malum, ſi diſſimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen noſti, illius Felicis? ergo & proſcriptionem eius infamem & immanem, quâ* *millia quattuor & ſeptingentos* ciues abſtulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe cenſeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permiſſu eius ſiue iuſſu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expreſſa ſit, *Cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus*? At Sullam eumdem haut multò poſt imitati tres diſcipuli (Triumuiros intellego) pariter proſcripſère* *tre-*

*Valerius lib. 11.

*Appianus ita numerat.

re* *trecentos Senatores*. equites Romanos ſuprà *bis mille*. Heu ſcelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit viſuruſque eſt, ab ortu omni ad occaſum! Appianum, ſi voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, fugientium; ſiſtentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, niſi humanitatem ipſam periiſſe dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibuſque geſta: id eſt, totidem pænè regibus aut dynaſtis: ſed in multitudinem fortaſſe non ſæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui* *quattuor legiones contrariæ partis, fidem eius ſecutas, in publica Villa, nequiquam fallacis dextræ miſericordiam implorantes, obtruncari iuſſit*. Quorum cum morientium gemitus Curiam quoque attigiſſet, attonito & conuerſo Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conſcripti. pauculi ſeditioſi iuſſu meo puniuntur.* Nec ſcio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuiſſe, an dicere. Et plurâne poſcis ſæuitiæ exempla? cape. * Seruius Galba in Hiſpaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quaſi de commodis earum acturus, *ſeptem millia* in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, repentè trucidauit. In eâdem regione* L. Licinius Lucul-

*Ita Valerius lib. IX. idq́. efficeret XXIIII. millia hominum. At Seneca tãtùm de ſeptem millibus, De Ira.

*Valerius.

*Appianus.

Lucullus conſul, Caucæorum *viginti millia* contrà deditionis ſtipulatæ fidem immiſſis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Auguſtus Peruſiâ captâ,**trecentos è dediticiis, electos vtriuſque ordinis, ad aram D. Iulio exſtructam hoſtiarum more mactauit.* *Suetonij verba. * Antoninus Caracalla, neſcio ob quos iocos infenſus Alexandrinis, pacis ſpecie in vrbem eam veniens, vniuerſam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & ſigno dato ad vnum omnes occîdit. pariq́ue ſæuitiâ in reliquam multitudinem vſus, frequentiſſimam vrbem prorſus exhauſit. *Xiphilinus & Herodian. * Mithradates rex vnâ epiſtolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi cauſſâ per Aſiam diſperſa interêmit. *Valer. aliiq́ue. * Volceſus Meſſalla proconſul Aſiæ *trecentos* vnâ die ſecuri percuſſit, & inter cadauera reiectis manibus ſuperbè inambulans, quaſi rem magnificam feciſſet, proclamauit,*ὦ πράγμα βασιλικόν. *Seneca II. De Ira. Et profanos adhuc loquor impiosq́ue. ſed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodoſium Principem, qui Theſſalonicæ per ſummum ſcelus & fraudem *ſeptem millia* innoxiorum capitum in theatrum quaſi ad ludos conuocatos, immiſſo milite necauit. Quo facto nihil *ô rem regiam!

V magis

magis impium vetus omnis impietas habet. Ite poſt hæc mei Belgæ, & ſæuitiam ſiue perfidiam Principum accuſate in hoc æuo.

CAPVT XXIIII.

Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internáſque oppreſſiones fuiſſe olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpàs, & oppreſſiones corporum atque animorum. Nec ambitioſè mihi nunc decretum attollere æuum noſtrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem noſtram facit, dicam. Quando mala iſta non? & vbi non? Cedò mihi ſæclum aliquod ſine inſigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (ſubibo enim diſcrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miſerrimos nos miſerorum. Quid taces? Verum eſt, vt video, illud diaſyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo poſſe perſcribi.* Inſitum nimirùm humanis ingeniis, imperio inſolenter vti: nec facilè modum ſeruare in eâ re, quæ ſuprà modum. Nos illi ipſi qui de tyrannide querimur, ſemina tyrannidis incluſa in pectore geſtamus: nec voluntas

luntas pleriſque ea efferendi deeſt, ſed facultas. Serpens cum frigore torpet, venenum nihilominus habet, ſed non exerit: ſimile in nobis, quos ſola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da inſtrumenta: vereor vt vel impotentiſſimi plerique iſtorum ſint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ iſtâ vitâ. Vide mihi patrem illum ſæuientem in filios, dominum in ſeruos, præceptorem in diſcipulos. Phalarides in ſuo genere omnes iſti ſunt: & fluctus eoſdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraq. ſæuiunt in congeneras ſibi ſpecies, in aëre, terrâ, aquâ.

——piſces ſic ſæpe minutos
Magnus comeſt, ſic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum iſtæ oppreſſiones ſunt, inquies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidioſè hoc potius, quàm verè. Ignorare mihi ſeſe & naturam illam cæleſtem videtur, quiſquis premi eam putat poſſe aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, ſentias quod non ſentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet ſiue nexum:

nemo in ipſum. Soluere cum à corpore tyrannus poteſt, non naturam eius diſſoluere. quæ pura, æterna, ignea, ſpernit externum & violentum omnem tactum. At ſenſum tamen animi non licet expromere. Eſto. ſed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, ſed factis. Sed nouum hoc ipſum & inauditum. O bone, quàm erras? Quot tibi poſſim dicere qui ſub tyrannis ſenſuum ſuorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iiſdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Perſarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum ſibi adſeruiſſe ſcimus, ruſticâ Macedoniâ ſuâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Auguſtus, flamines & ſacerdotes in prouinciis imò in domibus ſingulis habuit, vt deus. Caligula deorum ſtatuis amputato capite, ſuum imponi iuſſit, ridiculâ impietate. idem templum ſuo numini, ſacerdotes, & quæſitiſſimas hoſtias inſtituit. Nero Apollo haberi voluit: & illuſtriſſimi ciuium interfecti, hac præſcriptione, **quòd numquam pro cæleſti voce immolaſſent.* Iam Domitianus, *Deus dominúſque*

*Idq́. inter alios Thraſeæ obiectum.

noſter,

noſter, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas ſi hodie in vllo regum, Lipſi, quid diceres? Nec adnauigo propius hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

*Ἀκίνδυνον γὰρ ἐστι τῆς σιγῆς γέρας.

*Periculo vacat ſilenti premium.

Vnum tantùm in totam hanc rem priſcæ ſeruitutis teſtimonium adferam, & quidem è familiari tuo ſcriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe. nec in ipſos modò auctores, ſed in libros quoq. eorum ſæuitum, delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur*: **expulſis inſuper Sapientiæ profeſſoribus, & omni bonâ arte in exſilium actâ, nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendíque commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdi-*

* Velim notes veræ tyrannidis mores.

perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtra eſſet obliuiſci, quàm tacere.

CAPVT XXV.

Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibúſque omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem. ſed breuiter & contemptim. Spolia enim potius leget ex deuicto iam hoſte, quàm vt conſertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum eſſe poteſt, niſi qui ipſe nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui verſum hunc ſemper habebat in ore:

*Οἴμοι, τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid triſtia hæc euenire ingemiſcis? quid admirare?

*Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.

*Heu me! quid heu me? humana perpeſſi ſumus.

*Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuſes, Superis ita volentibus erit.

Θνητὸς

Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν ὕπο βουλομένων ἔσται.

Illud potius mirum, ſi exlex quiſquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit; & ſubiectas omnes in magnâ vrbe ædes oſtendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus ſub his tectis olim fuerint, nunc verſentur, poſteà futuri ſint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri poſſit, Lipſi, in magno iſto mundo. Sed quoniam re non poteſt; age, fiat paulliſper cogitatione. Siſto te in alto illo, ſi vis, Olympo. deſpice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cenſe totidem conſepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam ſunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni ſunt, cum à ſæuis aſperiſq. ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ ſcintillæ nuper diſcidij ciuilis. quæ iterum exardeſcunt, &, niſi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quod nunc paulliſper in pace eſt, im-

eſt, imperio debet pacati ſexus. Galliam? vide & miſerere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna ſerpit ſanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipſi; & communione hac miſeriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo deſtitui ſeruus ſolet, qui in medio triumphi gaudio idemtidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, Eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic item dolor.

CAPVT XXVI.

Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Denique ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis

ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie ſed re & factis, ſupplex quæſo venerorque æternum & diuinum illum ignem.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, & Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodq́. in myſteriis ſolet; iure nunc acclamem

--*ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

* Effugi malū, reperi bonum.

FINIS.

AD DEVM

Pro Conſtantiâ

PRECES.

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quem metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo diâs in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Aſpice me quẽ languor habet, quẽ tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meũ fugiat Conſtantia *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eundem adpellere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit præteruexiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. nõ hic terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arriſit pellacia Muſæ.
Hanc quoq. ſperno libens. tu tantùm dîe deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX

INDEX CAPITVM.

Quem ſubiecimus vt Lector in vno aſpectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. *Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.*

CAP. III. *At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientia & Conſtantia petendum.*

CAP. IIII. *Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantia differat & abeat: & à Patientia, Abiectio.*

CAP. V. *Ratio & opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.*

CAP. VI. *Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.*

CAP. VII. *Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.*

CAP. VIII. *Mala publica oppugnata. ſed antè omnia tres adfectus coërciti. éxque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio. qua homines Mala propria, vt Publica lugent.*

CAP. IX. *Simulatio ea clarius retecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cum ipſi extrà ea.*

CAP. X. *Querela mea de increpatione Langij tam libera. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amórque, qui in patriam.*

CAP. XI. *Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idq. oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.*

CAP. XII. *Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſſa, à Miſericordia. quomodo, & quatenus ea vtẽdum.*

CAP. XIII. *Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tolleuda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hic de Prouidentia dictum. eáque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.*

CAP. XIIII. *Nihil hic geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè ſuper iis queri nos aut flere. Deniq. adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.*

CAP. XV. *Ad ſecundum pro Conſtantia argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſsitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.*

CAP. XVI. *Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elemēta conuerti, aliquādo interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquā ſtabile aut firmū.*

CAP. XVII. *Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quendam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.*

CAP. XVIII. *Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.*

CAP. XIX. *Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore ſilo: & oſtenſum à Prouidentia differre.*

CAP. XX. *Diſtinctum & diuulſum id à Stoico ſato quattuor terminis. Oſtenſum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.*

CAP. XXI. *Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. deniq. adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.*

CAP. XXII. *Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eóque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.*

LIBRI SECVNDI

CAP. I. *Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.*

CAP. II. *Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.*

CAP. III. *Contrà curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.*

CAP. IIII. *Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.*

CAP. V. *Sapientiam non volendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentia ſignum.*

CAP. VI. *Pro Conſtantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideóque cauſſa nullius mali.*

CAP. VII. *Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe ea per noxios homines, & noxa cauſſâ adminiſtrata. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obitérque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.*

CAP. VIII. *Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt,*

prodeſt, firmando, probando, praeeundo.

CAP. IX. *De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.*

CAP. X. *Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.*

CAP. XI. *De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelámq. vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberius explicata.*

CAP. XII. *Contrà iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.*

CAP. XIII. *Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſſâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.*

CAP. XIIII. *Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internáſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. Item Poſtumas, quæ poſt hanc vitam. Tertiò Externas etiam: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.*

CAP. XV. *Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſſimè puniat.*

CAP. XVI. *Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.*

CAP. XVII. *Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quædam iucunda.*

CAP. XVIII. *Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idq. primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumq. vanè timeri, non ipſas.*

CAP. XIX. *Ad Comparationem ventum. ſed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eáque opinio communiter refutata: & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.*

CAP. XX. *Magis deindè propriè & preſſè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.*

CAP. XXI. *De Græcorum item Romanorúmq. Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.*

CAP. XXII. *Peſtis Famíſq. priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.*

CAP. XXIII. *Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſuprà omnia ſcelera huius æui.*

CAP. XIIII. *Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internáſque oppreſſiones fuiſſe olim.*

CAP. XXV. *Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibúſq. omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.*

CAP. XXVI. *Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.*

FINIS.

IN CONSTANTIAM
V. C. IVSTI LIPSI.

DVM *patriā exercet plus quam ciuilibus armis*
Triſte inter Reges diſcidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumq. datura eſt
Sanguinis! at vos ô DI *meliora date.)*
Non iiſdem caſtris, auibus non militat iiſdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipſa ſuos.
Tantorúmque diu ſperata fine laborum
Decipimur. mendax ſpes ea abît miſeris.
An mirum aduerſa rerum ſuccumbere mole
Déque gradu tantum-non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Auſtris
Deſerit, & pelago ludibrium ire ſinit.
Id verò prohibet IVSTVS *(nihil addimus vltrà)*
Per quem degeneri non licet eſſe animo.
Ille ipſi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viſo vt tota ſtupet titulo.
Ille addit vires animoſo: turpè labantem
Suſtinet, & mente ſtare facit ſolida
Omneis inpauidum contra caſúſque minásque
Ceu contra fluctus ſtare ſolent Scopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis ſcrutere magiſtros,
Quantum vſquā eſt, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

AD IV-

AD IVSTVM LIPSIVM V. C. DE CONSTANTIA SCRIBENTEM CAROLI RΩTCÆSI I. C.

EPIGRAMMA.

CAllide, ſi quiſquam mortaliũ, vtramq. tueri
Fortunam & forti pectore deſpicere:
Atque etiam in nobis animos animare perenni
Clade fatiſcentes, & ſtabilire potens:
Vis dicam ingenuè quid de te ſentio Lipſi,
Nec perſonata me ſimulare fide?
Qui ſtabilit nos, & ſtabilis cluet ipſe reapſe,
Virtutis iuſtum iure mihi eſt ſtabulum.

Aliud ad eundem.

Ex quo ſic turbis turbarunt omnia, & ex quo
Exceſſêre aditis numina quæque ſuis.
Sic tua diuinum ſpirarunt omnia, vt omnes
Lipſi exinde rear tecum habuiſſe Deos.

ELEGIA AD EVMDEM.

ETſi mens variis Fortunæ quaſſa ruinis
Horret adhuc dubio non benè fulta pede.
At beat in tanto, heu! mœrorum turbine Lipſi
Quod veſter mihi ſit conciliatus Amor.

Quo

Quo duce carnifices poſſim proſcribere curas,
Priuáque conſtanti damna leuare animo.
Atque (ita Douſiadi placeam, cui militat ipſe
Phœbus, Amor, Venus & triga ſimul Charitum)
Non te vel rubri ſpolium maris omne vel auri
Quicquid & Eous condit & Heſperius.
Permutem, non ſi Diuûm Rex Juppiter ipſus
Me raptum æthereis inſerat ordinibus.
Te naſcente polo Titan nouus affulſiſſe
Et radios toto diſſerere orbe ſuos
Viſus. Doctrinæ facem vt omnibus alluceres,
Templáq. monſtrares MENTIS *adire* BONÆ.
Qualis ab aërij fons montis valle volutus
Communes multis diuidit vnus aquas.
Per te magnanimo prodit Conſtantia *vultu*
Ah nimiùm noſtris commoda temporibus.
Quâ Dis *inuitis etiam licet eſſe beatos*
Quâ patriam in patria quærere deſinimus.
Eiagedum lux Hiſtoriæ Juſtiſſime Lipſi.
Oppreſſis propera conſulere ingeniis
Jámque trucis crepera Fati ſublimior aura,
Aut Helice tu ſis, aut Cynoſura mihi.

Adr. Blyenborg. Scobb.

AD EVM-

AD EVMDEM ODE.

O *Phœbe montes qui colis Aonas,*
Dulcéſque Muſæ (quarum ope poſt rogum,
Famâ ſuperſtites perenni
Damna breuis reparamus æui:)
Quemnam virum nunc laudis adorea
Mactare porrò ſumitis, & pio
Sacrare cantu? cui recentem
Nectitis ex hedera coronam?
Non ſol renaſcens, non videt occidens
Quicquam venuſtum Lipſiada magis,
Cui Suada, certatímque Pallas
Imbuit hæc animum, illa linguam.
Nil eſt venuſtum Lipſiada magis,
Siue efficaci concitus alite
Seuera pangit, ſeu remiſſo
Difficilis ſtudio Mineruæ
Mutat viciſſim grandia lenibus,
Amátque amœnam viſere Caſtalim
Sic vtili iucunda miſcens
Certet vt alterutrumque vtrique.
Siue eruditi pectoris è penu
Promit laboris plenum opus ardui,
Plenum ingeniiq; poſthumorum
Secula quod ſtupeant nepotum.

Y *Sublime*

Sublime pectus, mens homine altior,
Quæ lingua fando, quis poterit tuas
Æquare laudes ſiue verſu,
Seu Cythara fidibus canora?
Mitto illa quæ annis ſcripta prioribus
Iniurioſo nulla ſilentio
Delebit ætas, nec maligno
Tabificus petet ore liuor.
Iure illa mitto: nam quid opus facem
Lucere Phœbo? quin ſine te foret
Numquam per immenſum hoc profundum
Vela darem, tua me voluntas
Huc traxit audacem auſpiciis tuis;
Victúſque parendi ſtudio metus
Maiora conari laborat
Viribus, ac modulo Iuuentæ.
Tu das Camœnis materiem meis,
Ignauitati tu ſtimulum admoues
Facunde Lipſi, dum recente
Condecorans tua ſerta lauro
Conſtantem, & altamente animi virum
Sublimè ſedes tollis in arduas,
Quà ſuda tempeſtas, nec atris
Imbricitor furit Auſter alis.
Hac arte nixus Amphitruonides
Cæleſtis auget concilium chori,

Hac

Hac Liber, & cum fratre Pollux
Sydereo radiant Olympo.
Virtutis huius præſidio potens
Quicquid vel vſquam eſt terribile ac minax
Nullus perhorreſces inertis
Altior ingeniis popelli.
Quin vt triſulco fulmine Rex poli
Piare certet terrigenûm nefas
Spectabis obtutu irretorto
Flagitiis comitem ruinam.
Intaminata mens ſibi conſcia
Vita, nec vllo querquera crimine
Munimen eſt quamuis frequenti
Tutius armituum coronâ.
At ſiſte curſum, & protinus arripe
Thalia portum, neu ſcaphulam mari
Committe tanto, ni procellis
Ludibrium, Boreæq́; debes.
Ne littus vltra ſit tibi tendere
Cupido tanti, deſine turgidùm
Sonare, prælustréſque laudes
Ingenij tenuare culpâ.

D. Baudius Inſulenſis.

EIVSDEM AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κληΐζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν ἠϋφυὲς, τοῦτο δὲ πουλυμαθές.
Λίψιος ἀμφότερον μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ηὐφυής τε βίος, πουλυμαθεῖς τε βίβλοι.

IN I. LIPSII DE CONSTANTIA PRIMVM OPVS PHILOSOPHICVM

ODE Dicolos Diſtrophos.

QVVM, *tu* LIPSI, *animi* SENIS
Terconſtantis opes, aurea LANGII
Laudas dogmata; cor meum
Efferuens ſolidis intumet ignibus:
Tunc, & mens adamantinum
Robur concipit, & gymnicus inficit
Conſtans os rubor; arguens
Quam certâ caleam, ſumma petens, face.
Firmor; ſeu timidam vago
Non vanè excutiat pectori inertiam:
Seu Conſtantiæ inobrutas
Verè voce notas LANGIVS *imprimat.*
An, ſi vos ſatis audiam
Exſpectem ſine Conſtantia olympicam
Laurum?

Laurum? quem Clarius Deus
Magna parte ſui luminis imbuit?
Felices ter, & amplius,
Qui ſeruant facilem rebus in aſperis
Mentem, non ſecus in bonis;
Quos mundi interitus impauidos ferit.

I. ESYCHIVS.

IANVS GRVTERVS IN OPERIS EDITORISQ. COMMENDATIONEM.

Ecce quid hoc? Martis propè nant in ſanguine currus,
Quos circum effuſo Mors volat vda gradu;
Extendúntque ſui Eumenides pomœria regni
Longè vltra Heſperidum Memnonidúmque plagas:
Et tamen inter agit Bellonæ Pax placidè enſes,
Anguium & impoſitus colla premit pedibus;
Non mentita equidem ſub imagine, Mater Amorum
Spartano quali viſitur in populo;
Laureola ſed nupta comas; ramum hac manu oliuæ
Prætendens, illa ſeminij omne genus.
Quin & ei ſe dat comitem flos ille Dearum
Quem ſcelerata hominum vita fugauit humo.
Fallor? an hæc accepta tibi miracla feruntur,
Delitium humani ô Lipſiade generis?
Non fallor. patrare bonâ, tibi & vnico & vni,
Perſica aue, inſigne tale dedit facinus.
Dic ſed age (Inuidia nec enim fert ora Minerua, ac
Fata vetant Cererem clauſtra ſubire Famis)
Qua tibi, qua arte Erebi Furias, cuneóſque Gradiui,
Eſt datum inexplicito ſic tenuiſſe lupo?
Fors an, vt Æſonides Tauros, vigilémque Draconem
Cantatis exarmat graminis obſequio;

Sic, inimicorum ſcelera impia, carminis alto
Compeſcis magici ritè magiſterio?
Aut, veluti Tethis Æacidem lympha Styge inundat;
Sic tibi, ità intacto largius amne Deæ
Sunt merſæ; vt quamuis dare damna libido ſtet hoſti,
Parte tamen nulla, ſit dare damna potis?
Certè ſiue hæ ſunt, alia eſt ſeu cauſſa; Menenî
Tu mihi tu tantò maior eris Genio,
Quantò oneroſius eſt contraria Numina; inerti
Quam dubios Populo conciliare Patres.

IN LIBROS DOCTISSIMI VIRI D. I. L. DE CONSTANTIA.

CERTABANT *Aiax quondam, & Laërtia proles*
Pellæi inuictas ob Ducis exuuias.
Scilicet his armis occulta latere putabant
Robora, queîs alter ſurgeret Æacides.
Iam Batauì victor Martis noua ſuggerit arma
Iuſtus, Achilleis apta mage exuuiis.
Quæ ſint illa, rogas? eſt conſtans robore pectus.
Quod, peream, ſi vnquam Marte perire poteſt.
Non eget hic clypeo Veneris, non Tethyos armis,
Quæ dedit Ætnæo Lemnius igne pater.
Hunc Phrygius gerat Æneas, hæc Phthius Achilles.
Ipſe armis didicit vincere poſſe ſuis.
Huius ob exuuias certa, qui vincere certas.
Sic aut nulla feres, aut mala ſponte feres.

Aliud eiuſdem.

Dum canit Hiſtorias humano Lipſius ore,
Maiorem Pythio ſe facit arte Deo.
Seu contrà Martem generoſo pectore tendit,
Morte premit Martem, neſcius ipſe mori.
Belgica quin dignos ſtatuis victore triumphos?
Nónne vides binos ſuccubuiſſe Deos?
Ingenio Phœbum ſuperauit, pectore Martem.
O non tàm magno ſecula digna viro!

G. B. Harl.

EPI-

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT *iam in dîas* CONSTANTIA *luminis oras,*
Et nota hæc LIPSI *munere ſit* BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, *quantum*
Poßit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, *cedite* GRAII:
A'nne aliquid maius SOL *videt hoc Opere?*

Ianus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS DE CONTANTIA CARMEN.

NIL *mirum ſubitò mortales rebus in arctis*
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, *noſtris*
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, *ille*
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipſâ à quo didicit CONSTANTIA *ſtare, libríſque*
Illius erectum tollere in aſtra caput.
Libris, quos LIPSI *ſi doctum nomen abeſſet,*
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.
Nec minus adpoſito titulo: nam LIPSIVS *idem*
Ingenium æthereis maius habet Genius.

Franciſcus Raphelengius Filius.

AD LIBRVM

DE CONSTANTIA

I. LIPSI V. C.

THEODORVS ESYCHIVS

BREMANVS.

Dvm cultæ varias Sophiæ deductus in herbas,
Inter odoratos flores, fragrantia mella
Verſor, Lipſiacos deueni lætus in hortos.
Hic patulas ſubitò nares diuinus odorum
Halitus incurſat, perſtringit lumina ſplendor:
Hic cæleſtis honos, varióque nitore coruſcans
Permulcet ſenſus odor. ô diuina voluptas!
Hic nemus antiquum, & canis radicibus herba
Fronde nouâ floret, frugúmque, & odora comæ vis,
Singula quæ priſcæ coluerunt mœnia Romæ.
Inſcripti hic veterum effigies, decora alta parentum,
Mores, ac ſtudia, & gentis, miranda, togatæ,
Et belli, & pacis, naſcuntur, ludicra, flores.
Verùm aui hic ne prius mirer decus omne vetuſti?
An quos ipſe nouos Heliconis vertice flores
Et tulit, & coluit IVSTVS, *latíſque rigauit*
Amnibus, Aoniis ſollers quos fontibus hauſit?
Hoc opus, hic labor eſt, tantæ, noua quærere, curæ,
Quæ venturo ætas miretur, germina, ſæclo.
Ecquis iam attonitis animis non hæreat? ecquis
Non admiretur, plantæ ſuccenſus amore
Tam raræ, & mirè Conſtanti fronde vigentis,
Et ſpinas inter cæli ducentis honorem?
Verum illam quis ſæua inter vepreta, rubóſque
Herbam adeo ignotam poſuit, florémque ſacratum?
Tu LIPSI: *ex cuius primas texêre coronas*
Pierides plantis: vnde hac PLANTINVS *amœnâ*
Excepit tua viua, ſuâ, plantaria, terrâ.

Scilicet

Scilicet illum etiam decorarunt fronde labores
Conſtanti, & plantæ ſuper aſtra tulere nitelâ.
Hæc, quia non cedit, variis agitata procellis,
Sentibus hirſutis, Solíſque calore peruſta,
Non languet moriens, violento aut frigore torpet;
*Sed ſtat conſtanter contrà; C**ONSTANTIA** dicta eſt.*
Séque virens ſemper dias in luminis oras
Tollit, & ad cælum ramis felicibus exit.
Huic vis ætherei flatus, cæleſtis origo.
Hanc Mens Sana, Deo ratio permixta, in eóque
Semper firma manens, tamquam Marpeſia cautes,
Altius ac penitus terræ defigit, ad auras
Vt quantum æthereas immotâ fronde coruſcat:
Tantùm etiam radice ſub infima tartara tendat;
Ne dumi, aut ventus turbet, ne Sirius æſtu,
Aut hiemis ſæuæ penetrabile frigus adurat.
Sufficiunt vires Illi de vertice cæli
Delapſi Fidei rores. ô gratia larga!
Addit magnanimum victrix Patientia robur,
Vt ferat, obdurans acris ſua vulnera ſpinæ.
Fonte rigata Spei, variè redolentibus halat
Floribus, & latè diuinum ſpirat odorem,
Pungentéſque rubos, inter fera ſpicula acutæ
Silua fert dulces ſuccos, diúmque ſaporem,
Quo non ærumnis quicquam præſentius vllum
Auxilium venit, & rurſus ſentire vigorem
Iam fractos animos facit, attollítque medendo:
Quando animis ſeſe obiiciunt diſcrimina mille;
Et iam, fumi inſtar tenues cedentis in auras,
Membra vigor linquit, mors vnguibus imminet, ægra
Mens, & ſorpta malis totùm iam diffluit ætas.
O decus! ô vitæ meritò pars maxima noſtræ!
O diuina, Deóque potens medicina malorum!
Quantus honor formæ eſt, & quanta potentia odoris!
Hîc ver purpureum, fecundæ hîc ſentibus vuæ
Incultis pendent, ſudátque hîc roſcida mella
Quercus, & in ſpinis flores dominantur acutis.

Non

Non poma Alcinoi, celebres nec Adonidis horti
Laudibus hîc certent, quæ nil niſi nautea, nugæ,
Lappæq́, & tribuli, præ tam redolentibus, herbæ,
Cæleſtes ſuccos, Conſtantis, odoribus. Ergo
Aura tonet, ruat vnda æſtu, fremat orbis & Orcus,
Semper odoratos fundet CONSTANTIA *flores,*
Semper inexhauſtum cæli ſpirabit odorem.
Vnde piæ libetis apes, vnde inclita texat
Serta comis Bona Mens, cæleſti plena vigore,
Quîs cælo grati, quîs digni euadimus aſtris.

FINIS.